This PDF you are browsing now is a digitized copy of rare books and manuscripts from the Jnanayogi Dr. Shrikant Jichkar Knowledge Resource Center Library located in Kavikulaguru Kalidas Sanskrit University Ramtek, Maharashtra.

KKSU University (1997- Present) in Ramtek, Maharashtra is an institution dedicated to the advanced learning of Sanskrit.
The University Collection is offered freely to the Community of Scholars with the intent to promote Sanskrit Learning.

Website
https://kksu.co.in/

Digitization was executed by NMM

https://www.namami.gov.in/

Sincerely,

Prof. Shrinivasa Varkhedi
Hon'ble Vice-Chancellor

Dr. Deepak Kapade
Librarian

Digital Uploaded by eGangotri Digital Preservation Trust, New Delhi
https://egangotri.wordpress.com/

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

M-3047

शिर्षक	ग्रंथकार	विषय	विस्तार (पुर्ण/ अपूर्ण)	टिकाकार	आकार	पृष्ठे	लिपी	सामग्री	Lines per page	Letters per line	Condition & age (शके/विक्रम सवंत)	Additional Particulars / Remark
महाभारत कर्णपर्व	निळकंठ	पुराण	पूर्ण	-	5/13	38	संस्कृत	कागद	13	54		

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ अथ श्रीमहाभारते स्त्रीपर्व प्रारभ्यते ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

श्रीगणेशायनमः ॥ एवंतत्त्वदृष्ट्याशोकोनकर्तव्यइत्युक्तं लोकदृष्ट्यापिसनकार्यइत्याह हतेदुर्योधनेचैवेत्यादिनाध्यायेनैकेन ॥ १ ॥ २ ॥ अन्योन्यंकारितात्पांडवानांगर्भेब्रह्मशिरोस्त्रंपतत्विति अश्वत्थाम्ना
शापोदत्तः सहस्रवर्षाणिगलत्कुष्टोभविष्यसीत्यश्वत्थाम्नःकृष्णेनशापोदत्तइत्यर्थः ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ शून्याराजभिर्हीना केवलाउपरतोत्सवा ॥ ७ ॥ आनुपूर्व्येणेति आदौहतानांआदावेवपश्चात्पश्चाद्धता

श्रीगणेशायनमः ॥ नारायणंनमस्कृत्यनरंचैवनरोत्तमं ॥ देवींसरस्वतींचैवततोजयमुदीरयेत् ॥ १ ॥ जनमेजयउवाच हतेदुर्योधनेचैवहतेसैन्येचसर्व
शः ॥ धृतराष्ट्रोमहाराजश्रुत्वाकिमकरोन्मुने ॥ १ ॥ तथैवकौरवोराजाधर्मपुत्रोमहामनाः ॥ कृपप्रभृतयश्चैवकिमकुर्वततेत्रयः ॥ २ ॥ अश्वत्थाम्नःश्रुतंकर्मशा
पादन्योन्यकारितात् ॥ वृत्तांतमुत्तरंब्रूहियदभाषतसंजयः ॥ ३ ॥ वैशंपायनउवाच हतेपुत्रशतेदीनंछिन्नशाखमिवद्रुमं ॥ पुत्रशोकाभिसंतप्तंधृतराष्ट्रं
महीपतिं ॥ ४ ॥ ध्यानमूकत्वमापन्नंचिंतयासमभिप्लुतं ॥ अभिगम्यमहाराजसंजयोवाक्यमब्रवीत् ॥ ५ ॥ किंशोचसिमहाराजनास्तिशोकेसहायता ॥ अक्षौ
हिण्योहताश्चाष्टौदशचैवविशांपते ॥ ६ ॥ निर्जनेयंवसुमतीशून्यासंप्रतिकेवला ॥ नानादिग्भ्यःसमागम्यनानादेश्यानराधिपाः ॥ ७ ॥ सहैवतवपुत्रेणसर्वेवै
निधनंगताः ॥ पितॄणांपुत्रपौत्राणांज्ञातीनांसुहृदांतथा ॥ गुरूणांचानुपूर्व्येणप्रेतकार्याणिकारय ॥ ८ ॥ वैशंपायनउवाच तच्छ्रुत्वाकरुणंवाक्यंपुत्रपौ
त्रवधार्दितः ॥ पपातभुविदुर्धर्षोवाताहतइवद्रुमः ॥ ९ ॥ धृतराष्ट्रउवाच हतपुत्रोहतामात्योहतसर्वसुहृज्जनः ॥ दुःखंनूनंभविष्यामिविचरन्पृथिवीमि
मां ॥ १० ॥ किंनुबंधुविहीनस्यजीवितेनममाद्यवै ॥ लूनपक्षस्यइवमेजराजीर्णस्यपक्षिणः ॥ ११ ॥ हृतराज्योहतबंधुर्हतचक्षुश्चवैतथा ॥ नभ्राजिष्येमहाप्राज्ञ
क्षीणरश्मिरिवांशुमान् ॥ १२ ॥ नकृतंसुहृदांवाक्यंजामदग्न्यस्यजल्पतः ॥ नारदस्यचदेवर्षेःकृष्णद्वैपायनस्यच ॥ १३ ॥ सभामध्येतुकृष्णेनयच्छ्रेयोभिहितं
मम ॥ अलंवैरेणतेराजन्पुत्रःसंगृह्यतामिति ॥ १४ ॥ तच्चवाक्यमकृत्वाहंभृशंतप्यामिदुर्मतिः ॥ नहिश्रोतास्मिभीष्मस्यधर्मयुक्तंप्रभाषितं ॥ १५ ॥ दुर्योधनस्य
चतथावृषभस्येवनर्दतः ॥ दुःशासनवधंश्रुत्वाकर्णस्यचविपर्ययं ॥ १६ ॥ द्रोणसूर्योपरागंचहृदयंमेविदीर्यते ॥ नस्मराम्यात्मनःकिंचित्पुरासंजयदुष्कृतं ॥
॥ १७ ॥ यस्येदंफलमद्येहमयामूढेनभुज्यते ॥ नूनंव्यपकृतंकिंचिन्मयापूर्वेषुजन्मसु ॥ १८ ॥ येनमांदुःखभागेषुधाताकर्मसुयुक्तवान् ॥ परिणामश्चवयसःस
र्वबंधुक्षयश्चमे ॥ १९ ॥ सुहृन्मित्रविनाशश्चदैवयोगादुपागतः ॥ कोन्योस्तिदुःखिततरोमत्तोन्योहिपुमान्भुवि ॥ २० ॥

नांपश्चादेवेतिपौर्वापर्येणप्रेतानांपरेतानां
कार्याणिपारलौकिकानिकर्माणि ॥ ८ ॥ ९ ॥ दुःखंयथास्यात्तथाभविष्यामि ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ श्रोतास्मिश्रुतवानस्मि ॥ १५ ॥ विपर्ययंविनाशं ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

तन्मामिति अद्यैवप्राणत्यागंकरिष्यामीत्यर्थः ॥ २१ ॥ वितन्वतःविरचयतः ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ अवृत्तेतिच्छेदः ॥ २६ ॥ २७ ॥ शल्यश्चमंत्रीतिपूर्वेणान्वयः ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ब्रुव

तन्मामद्यैवपश्यंतुपांडवाःसंशितव्रताः॥ विवृतंब्रह्मलोकस्यदीर्घमध्वानमास्थितं॥ २१॥ वैशंपायनउवाच तस्यलालप्यमानस्यबहुशोकंवितन्वतः॥
॥ १॥ शोकापहंनरेंद्रस्यसंजयोवाक्यमब्रवीत् ॥ २२ ॥ शोकंराजन्व्यपनुदश्रुतास्तेवेदनिश्चयाः ॥ शास्त्रागमाश्चविविधावृद्धेभ्योनृपसत्तम ॥ २३ ॥ सृंजयेपुत्रशो ११
कार्तेयदूचुर्मुनयःपुरा ॥ यथायौवनजंदर्पमास्थितेतेसुतेनृप ॥ २४ ॥ नत्वयासुहृदांवाक्यंब्रुवतामवधारितं ॥ स्वार्थश्चनकृतःकश्चिल्लुब्धेनफलगृद्धिना ॥ २५॥
असिनैवैकधारेणस्वबुद्ध्यातुविचेष्टितं ॥ प्रायशोऽवृत्तसंपन्नाःसततंपर्युपासिताः ॥ २६॥ यस्यदुःशासनोमंत्रीराधेयश्चदुरात्मवान् ॥ शकुनिश्चैवदुष्टात्माचि
त्रसेनश्चदुर्मतिः ॥ २७ ॥ शल्यश्चयेनवैसर्वंशल्यभूतंकृतंजगत् ॥ कुरुवृद्धस्यभीष्मस्यगांधार्याविदुरस्यच ॥ २८ ॥ द्रोणस्यचमहाराजकृपस्यचशरद्वतः ॥ कृ
ष्णस्यचमहाबाहोनारदस्यचधमतः ॥ २९ ॥ ऋषीणांचतथान्येषांव्यासस्यामिततेजसः॥ नकृतंतेनवचनंतवपुत्रेणभारत ॥ नधर्मःसत्कृतःकश्चिन्नित्यंयुद्धम
भीप्सता ॥ ३० ॥ अल्पबुद्धिरहंकारीनित्यंयुद्धमितिब्रुवन्॥ क्रूरोदुर्मर्षणोनित्यमसंतुष्टश्चवीर्यवान् ॥ ३१ ॥ श्रुतवानसिमेधावीसत्यवांश्चैवनित्यदा ॥ नमु
ह्यंतीदृशाःसंतोबुद्धिमंतोभवादृशाः ॥ ३२ ॥ नधर्मःसत्कृतःकश्चित्तवपुत्रेणमारिष ॥ क्षपिताःक्षत्रियाःसर्वेशत्रूणांवर्धितंयशः ॥ ३३ ॥ मध्यस्थोहित्वमप्यासी
र्नक्षमंकिंचिदुक्तवान् ॥ दुर्धरेणत्वयाभारस्तुलयानसमंधृतः ॥ ३४ ॥ आदावेवमनुष्येणवर्तितव्यंयथाक्षमं ॥ यथानातीतमर्थंवैपश्चात्तापेनयुज्यते ॥ ३५ ॥
पुत्रगृद्ध्यात्वयाराजन्प्रियंतस्यचिकीर्षितं॥ पश्चात्तापमिमंप्राप्तोनत्वंशोचितुमर्हसि ॥ ३६॥ मधुयःकेवलंदृष्ट्वाप्रपातंनानुपश्यति॥ सभ्रष्टोमधुलोभेनशोचत्ये
वंयथाभवान् ॥ ३७॥ अर्थान्नशोचन्प्राप्नोतिनशोचन्विंदतेफलं ॥ नशोचन्श्रियमाप्नोतिनशोचन्विंदतेपरं ॥ ३८ ॥ स्वयमुत्पादयित्वाग्निंवस्त्रेणपरिवेष्टयन् ॥
दह्यमानोमनस्तापंभजतेनसपंडितः ॥ ३९ ॥ त्वयैवससुतेनायंवाक्यवायुसमीरितः ॥ लोभाज्येनचसंसिक्तोज्वलितःपार्थपावकः ॥ ४० ॥ तस्मिन्समिद्धेपति
ताःशलभाइवतेसुताः॥ तान्वैशराग्निनिर्दग्धान्नत्वंशोचितुमर्हसि ॥ ४१ ॥ यच्चाश्रुपाताल्कलिलंवदनंवहसेनृप ॥ अशास्त्रदृष्टमेतद्धिनप्रशंसंतिपंडिताः ॥ ४२ ॥
विस्फुलिंगाइवह्येतान्दहंतिकिलमानवान् ॥ जहीहिमन्युंबुद्ध्यावैधारयात्मानमात्मना ॥ ४३ ॥ नृदुर्योधनआसीदितिशेषः ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ प्रपातंपर्व ॥ १॥

तायाद्भ्रंशं ॥ ३७ ॥ परंमोक्षं ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ दहंतिशोकाइत्यर्थात् मन्युंदैन्यं मन्युर्दैन्येक्रतौकुधिइत्यमरः आत्मानंचित्तंआत्मनाधैर्येणधारय प्राणान्मात्याक्षीरित्यर्थः ॥ ४३ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ ४४ ॥ इतिस्त्रीपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेप्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ ॥ ९ ॥ ततइति ॥ १ ॥ एषामरणांता अतउत्तिष्ठशोकंत्यज ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ भावांतरमभावोहि
कयाचित्तुव्यपेक्षयेतिन्यायेनकृत्स्नप्रपंचस्याभावोब्रह्मतदादीनि भावोनामरूपात्मकतातन्मध्यानि तथाऽभावनिधनानीति तथाच आदावंतेचयन्नास्तिवर्तमानेपितत्तथेतिन्यायेनमध्येप्यभावभूतानां

वैशंपायनउवाच एवमाश्वासितस्तेनसंजयेनमहात्मना॥ विदुरोभूयएवाहबुद्धिपूर्वंपरंतपः॥४४॥ इतिश्रीमहाभारतेस्त्रीपर्वणिजलप्रदानिकप० विशो
ककरणेप्रथमोऽध्यायः॥ १ ॥ ॥ ९ ॥ ॥ ९ ॥ वैशंपायनउवाच ततोऽमृतसमैर्वाक्यैर्ल्हादयन्पुरुषर्षभं ॥ वैचित्रवीर्यंविदुरोयदुवाचनिबोधतत् ॥
॥ १ ॥ विदुरउवाच उत्तिष्ठराजन्किंशेषेधारयात्मानमात्मना॥एषावैसर्वसत्वानांलोकेश्वरपरागतिः॥ २॥ सर्वेक्षयांतानिचयाःपतनांताःसमुच्छ्रयाः॥
संयोगाविप्रयोगांतामरणांतंचजीवितं॥ ३॥ यदाशूरंचभीरुंचयमःकर्षतिभारत ॥ तत्किंनयोत्स्यंतिहितेक्षत्रियाःक्षत्रियर्षभ ॥ ४॥ अयुध्यमानोम्रियते
युध्यमानश्चजीवति ॥ कालंप्राप्यमहाराजनकश्चिदतिवर्तते॥ ५॥ अभावादीनिभूतानिभावमध्यानिभारत॥ अभावनिधनान्येवतत्रकापरिदेवना ॥ ६ ॥
नशोचन्मृतमन्वेतिनशोचन्म्रियतेनरः॥ एवंसांसिद्धिकेलोकेकिमर्थमनुशोचसि॥ ७॥ कालःकर्षतिभूतानिसर्वाणिविविधान्युत॥ नकालस्यप्रियःकश्चिन्न
द्वेष्यःकुरुसत्तम॥ ८॥ यथावायुस्तृणाग्राणिसंवर्तयतिसर्वशः॥ तथाकालवशंयांतिभूतानिभरतर्षभ॥ ९ एकसार्थप्रयातानांसर्वेषांतत्रगामिनां॥ यस्यका
लःप्रयात्यग्रेतत्रकापरिदेवना॥ १० ॥ नचाप्येतान्हतान्युद्धेराजन्शोचितुमर्हसि॥ प्रमाणंयदिशास्त्राणिगतास्तेपरमांगतिं ॥ ११ ॥ सर्वेस्वाध्यायवंतोहिसर्वे
चचरितव्रताः॥ सर्वेचाभिमुखाःक्षीणास्तत्रकापरिदेवना॥ १२॥ अदर्शनादापतिताःपुनश्चादर्शनंगताः॥ नैतेतवनतेषांत्वंतत्रकापरिदेवना॥ १३ ॥ हतोपि
लभतेस्वर्गंहत्वाचलभतेयशः॥ उभयंनोबहुगुणंनास्तिनिष्फलतारणे॥ १४॥ तेषांकामदुघान्लोकानिंद्रःसंकल्पयिष्यति ॥ इंद्रस्यातिथयोह्येतेभवंतिभरत
र्षभ॥ १५॥ नयज्ञैर्दक्षिणावद्भिर्नतपोभिर्नविद्यया॥ स्वर्गंयांतितथामर्त्यायथाशूरारणेहताः॥ १६॥ शरीराग्निषुशूराणांजुहुवुस्तेशराहुतीः॥ हूयमानान्शरां
श्चैवसेहुस्तेजस्विनोमिथः॥ १७॥ एवंराजंस्तवाचक्षेस्वर्ग्यंपंथानमुत्तमं॥ नयुद्धादधिकंकिंचित्क्षत्रियस्येहविद्यते॥ १८॥

तेषांत्वमेषुप्रतीयमानानामिवनाशेव्यर्थःशोकइत्यर्थः ॥ ६ ॥ सांसिद्धिकेस्वभावसिद्धे ॥ ७ ॥ ८ ॥ संवर्तयतिस्ववशंनयति ॥ ९ ॥ तत्रगामिनांपरत्रगमनशीलानांयस्यकालउपस्थितःसोग्रेप्रयाति
॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ अदर्शनादज्ञानात् ॥ १३ ॥ नोऽस्माकंक्षत्रियाणां ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ आचक्षेकथयामि ॥ १८ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ १९ ॥ दीर्घमध्वानमास्थितंमांपांडवाअद्यैवपश्यंतुइत्युक्तंतत्राह आत्मानमिति कायंदेहं कार्यमित्यपिपाठः ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ जानपदिकंसर्वसाधारणं अभावेनमरणेन

क्षत्रियास्तेमहात्मानःशूराःसमितिशोभनाः॥ आशिषःपरमाःप्राप्तानशोच्याःसर्वएवहि॥ १९॥ आत्मानमात्मनाश्वास्यमाशुचःपुरुषर्षभ ॥ नाद्यशोकाभि
भूतस्त्वंकायमुत्स्रष्टुमर्हसि॥ २०॥ मातापितृसहस्राणिपुत्रदारशतानिच॥ संसारेष्वनुभूतानिकस्यतेकस्यवावयं ॥ २१ ॥ शोकस्थानसहस्राणिभयस्थान
शतानिच॥ दिवसेदिवसेमूढमाविशंतिनपंडितं॥ २२॥ नकालस्यप्रियःकश्चिन्नद्वेष्यःकुरुसत्तम ॥ नमध्यस्थःक्वचित्कालःसर्वंकालःप्रकर्षति ॥ २३ ॥ का
लःपचतिभूतानिकालःसंहरतेप्रजाः॥ कालःसुप्तेषुजागर्तिकालोहिदुरतिक्रमः॥ २४ ॥ अनित्यंयौवनंरूपंजीवितंद्रव्यसंचयः ॥ आरोग्यंप्रियसंवासोगृध्येदे
षुनपंडितः॥ २५॥ नजानपदिकंदुःखमेकःशोचितुमर्हसि॥ अप्यभावेनयुज्येततच्चास्यननिवर्तते॥ २६॥ अशोचन्प्रतिकुर्वीतयदिपश्येत्पराक्रमं ॥ भैषज्य
मेतद्दुःखस्ययदेतन्नानुचिंतयेत्॥ २७॥ चिंत्यमानंहिनव्येतिभूयश्चापिप्रवर्धते॥ अनिष्टसंप्रयोगाच्चविप्रयोगात्प्रियस्यच॥ २८॥ मानुषामानसैर्दुःखैर्दह्यं
तेचाल्पबुद्धयः॥ नार्थोनधर्मोनसुखंयदेतदनुशोचसि॥ २९॥ नचनापैतिकार्यार्थात्त्रिवर्गाच्चैवहीयते ॥ अन्यामन्यांधनावस्थांप्राप्यवैशेषिकींनराः॥ असं
तुष्टाःप्रमुह्यंतिसंतोषंयांतिपंडिताः॥ ३०॥ प्रज्ञयामानसंदुःखंहन्याच्छारीरमौषधैः॥ एतद्विज्ञानसामर्थ्यंनबालैःसमतामियात्॥ ३१ ॥ शयानंचानुशेतेहि
तिष्ठंतंचानुतिष्ठति॥ अनुधावतिधावंतंकर्मपूर्वकृतंनरं॥ ३२॥ यस्यांयस्यामवस्थायांयत्करोतिशुभाशुभं॥तस्यांतस्यामवस्थायांतत्फलंसमुपाश्नुते॥ ३३॥
येनयेनशरीरेणयद्यत्कर्मकरोतियः॥ तेनतेनशरीरेणतत्फलंसमुपाश्नुते ॥ ३४ ॥ आत्मैवह्यात्मनोबंधुरात्मैवरिपुरात्मनः ॥ आत्मैवह्यात्मनःसाक्षीकृतस्या
पकृतस्यच॥ ३५॥ शुभेनकर्मणासौख्यंदुःखंपापेनकर्मणा॥ कृतंभवतिसर्वत्रनाकृतंविद्यतेक्वचित्॥ ३६॥ नहिज्ञानविरुद्धेषुबह्वपायेषुकर्मसु॥ मूलघाति
षुसज्जंतेबुद्धिमंतोभवद्विधाः॥ ३७॥ इतिश्रीमहाभारतेस्त्रीपर्वणिजलप्रदानिकप० धृतराष्ट्रविशोककरणेद्वितीयोऽध्यायः॥ २॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ ॥२॥

धृतराष्ट्रउवाच सुभाषितैर्महाप्राज्ञशोकोयंविगतोमम॥ भूयएवतुवाक्यानिश्रोतुमिच्छामितत्त्वतः॥ १॥

तच्चदुःखंच ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ कार्यार्थान्नापैतीतिनअपित्वपैत्येव ॥ ३० ॥ ३१॥३२ ॥ अवस्थायांयौवनादिरूपायां ॥ ३३ ॥ येनेति स्थूलेनदेहेनकृतंतत्तेनैवभुज्यते मनःकृतंचेत्तेनैवभु
ज्यतेस्वप्नादौ ॥ ३४ ॥ अपकृतस्यायथार्थस्य ॥३५ ॥ ३६ ॥ मूलंशरीरं ॥ ३७ ॥ इतिस्त्रीपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेद्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ ॥७॥ सुभाषितैरिति॥ १ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ २ ॥ शांतिंचित्तस्योपरतिं ॥ ३ ॥ शांतौहेतुर्लोकस्यअशाश्वतत्वज्ञानमित्याह अशाश्वतमिति ॥ ४ ॥ यदेति पितृवनंमृत्युं ॥ ५ ॥ यदिमरणमात्राद्विमुच्यतेतर्हिदेहशोषणंकिमर्थंक्रियतइत्याह निर्मांसैरिति तत्रपरलोके तेषांमृतानां परेतपस्विनः तस्मान्मरणानंतरमपिविषमगतिरस्त्येवेत्यर्थः ॥ ६ ॥ येनहेतुनाअदृष्टरूपेणकुलेनरूपेणचविशेषणंप्राप्नोतिसोदृष्टरूपोहेतुःसर्वत्रकार्येस्तीतिपूर्वकर्माधीने

अनिष्टानांचसंसर्गादिष्टानांचविसर्जनात् ॥ कथंहिमानसैर्दुःखैःप्रमुच्यंतेतुपंडिताः ॥ २ ॥ विदुरउवाच यतोयतोमनोदुःखात्सुखाद्वाविप्रमुच्यते ॥ ततस्ततोनियम्यैतच्छांतिंविंदेतवैबुधः ॥ ३ ॥ अशाश्वतमिदंसर्वंचिंत्यमानंनरर्षभ ॥ कदलीसन्निभोलोकःसारोह्यस्यनविद्यते ॥ ४ ॥ यदाप्राज्ञाश्चमूढाश्चधनवंतोथनिर्धनाः ॥ सर्वेपितृवनंप्राप्यस्वपंतिविगतज्वराः ॥ ५ ॥ निर्मांसैरस्थिभूयिष्ठैर्गात्रैःस्नायुनिबंधिभिः ॥ किंविशेषंप्रपश्यंतितत्रतेषांपरेजनाः ॥ ६ ॥ येनप्रत्यवगच्छेयुःकुलरूपविशेषणं ॥ कस्मादन्योन्यमिच्छंतिविप्रलब्धधियोनराः ॥ ७ ॥ गृहाणीवहिमर्त्यानामाहुर्देहानिपंडिताः ॥ कालेनविनियुज्यंतेसत्वमेकंतुशाश्वतं ॥ ८ ॥ यथाजीर्णमजीर्णंवावस्त्रंत्यक्त्वातुपूरुषः ॥ अन्यद्रोचयतेवस्त्रमेवंदेहाःशरीरिणां ॥ ९ ॥ वैचित्रवीर्यसाध्यंहिदुःखंवायदिवासुखं ॥ प्राप्नुवंतीहभूतानिस्वकृतेनैवकर्मणा ॥ १० ॥ कर्मणाप्राप्यतेस्वर्गःसुखंदुःखंचभारत ॥ ततोवहतितंभारमवशःस्ववशोपिवा ॥ ११ ॥ यथाचमृन्मयंभांडंचक्रारूढंविपद्यते ॥ किंचित्प्रक्रियमाणंवाकृतमात्रमथापिवा ॥ १२ ॥ छिन्नंवाप्यवरोप्यंतमवतीर्णमथापिवा ॥ आर्द्रंवाप्यथवाशुष्कंपच्यमानमथापिवा ॥ १३ ॥ उत्तार्यमाणमापाकादुद्धृतंचापिभारत ॥ अथवापरिभुज्यंतमेवंदेहाःशरीरिणां ॥ १४ ॥ गर्भस्थोवाप्रसूतोवाप्यथवादिवसांतरः ॥ अर्धमासगतोवापिमासमात्रगतोपिवा ॥ १५ ॥ संवत्सरगतोवापिद्विसंवत्सरएववा ॥ यौवनस्थोथमध्यस्थोवृद्धोवापिविपद्यते ॥ १६ ॥ प्राक्कर्मभिस्तुभूतानिभवंतिनभवंतिच ॥ एवंसांसिद्धिकेलोकेकिमर्थमनुतप्यसे ॥ १७ ॥ यथातुसलिलंराजन्क्रीडार्थमनुसंतरत् ॥ उन्मज्जेच्चनिमज्जेच्चकिंचित्सत्वंनराधिप ॥ १८ ॥ एवंसंसारगहनेउन्मज्जननिमज्जने ॥ कर्मभोगेनबध्यंतेक्लिश्यंतेचाल्पबुद्धयः ॥ १९ ॥ येतुप्राज्ञाःस्थिताःसत्वेसंसारेस्मिन्हितैषिणः ॥ समागमज्ञाभूतानांतेयांतिपरमांगतिं ॥ २० ॥ इति श्रीमहाभारतेस्त्रीपर्वणिजलप्रदानिकप० विशोककरणेतृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

षुपुत्रादिसंयोगवियोगेषुनशोकादिकंयुक्तमितिभावः ॥ ७ ॥ सत्वंलिंगशरीरं शाश्वतंमोक्षपर्यंतंस्थायित्वात् ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ अवरोप्यंतंअवरोप्यमाणं ॥ १३ ॥ आपाकात्कुलालकृतात्पात्रपाककूटात् ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ इतिस्त्रीपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेतृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

कथमिति॥१॥ जन्मप्रभृतिशुक्रशोणितसंयोगादारभ्य क्रियागर्भवृद्धिरूपाउपलक्ष्यते कलिलंशुक्रशोणितसंयोगः एकरात्रोषितंकलिलंभवतिपंचरात्राद्बुद्बुदइत्यादिशास्त्राद्गम्यते तत्रकलिलेवसतेजीवइति शेषः किंचिदंतरंपूर्वदिनापेक्षयावृत्त्यवस्थाभेदेनअल्पेनपरिमाणांतरेण ॥२॥ पंचमेमासेअतीतेअवयवाभिवृद्धेपिंडेवासंचैतन्यस्याविर्भावंअकल्पयत् पूर्वंचैतन्यसत्तामात्रंपंचमेतीतेतुषष्ठेआविर्भावइतिविशेषः ततःसदशमासाभ्यंतरेसंपूर्णांगगर्भोजायते ॥ ३ ॥४॥ ५ ॥ तस्माद्योनिद्वारात् संसारात्संसारंप्राप्य ॥ ६॥७॥ संगःविषयसंगःस्वादुर्येषांतैः ॥८॥९॥ यद्यपिमूढःपापंनावैतितथापिध्यानपरिनिष्ठितास्ततस्तथैव

धृतराष्ट्रउवाच कथंसंसारगहनंविज्ञेयंवदतांवर ॥ एतदिच्छाम्यहंश्रोतुंतत्त्वमाख्याहिपृच्छतः॥ १॥ विदुरउवाच जन्मप्रभृतिभूतानांक्रियासर्वोपलक्ष्यते॥ पूर्वमेवेहकलिलेवसतेकिंचिदंतरं॥ २॥ ततःसपंचमेऽतीतेमासेवासमकल्पयत्॥ ततःसर्वांगसंपूर्णोगर्भोवैसतुजायते॥ ३॥ अमेध्यमध्येवसतिमांसशोणितलेपने॥ ततस्तुवायुवेगेनऊर्ध्वपादोह्यधःशिराः॥ ४॥ योनिद्वारमुपागम्यबहून्क्लेशान्समृच्छति॥ योनिसंपीडनाच्चैवपूर्वकर्मभिरन्वितः॥५॥ तस्मान्मुक्तःससंसाराद्न्यान्पश्यत्युपद्रवान्॥ ग्रहास्तमनुगच्छंतिसारमेयाइवामिषं ॥ ६॥ ततःप्राप्तोत्तरेकालेव्याधयश्चापितंतथा ॥ उपसर्पंतिजीवंतंबध्यमानंस्वकर्मभिः॥ ७॥ तंबद्धमिंद्रियैःपाशैःसंगस्वादुभिरावृतं॥ व्यसनान्यपिवर्तंतेविविधानिनराधिप॥ ८॥ बध्यमानश्चतैर्भूयोनैवतृप्तिमुपैतिसः ॥ तदानावैतिचैवायंप्रकुर्वन्साध्वसाधुवा॥ ९॥ तथैवपरिरक्षंतियेध्यानपरिनिष्ठिताः॥ अयंनबुध्यतेतावद्यमलोकमथागतं॥ १०॥ यमदूतैर्विकृष्यंश्चमृत्युंकालेनगच्छति॥ वाग्घीनस्यचयन्मात्रमिष्टानिष्टंकृतंमुखे॥ भूयएवात्मनात्मानंबध्यमानमुपेक्षते॥ ११॥ अहोविनिकृतोलोकोलोभेनचवशीकृतः ॥ लोभक्रोधभयोन्मत्तोनात्मानमवबुध्यते॥ १२॥ कुलीनत्वेचरमतेदुष्कुलीनान्विकुत्सयन्॥ धनदर्पेणदृप्तश्चदरिद्रान्परिकुत्सयन्॥ १३॥ मूर्खानितिपरानाहनात्मानंसमवेक्षते॥ दोषान्क्षिपतिचान्येषांनात्मानंशास्तुमिच्छति॥ १४॥ यदाप्राज्ञाश्चमूर्खाश्चधनवंतश्चनिर्धनाः॥ कुलीनाश्चाकुलीनाश्चमानिनोथाप्यमानिनः ॥ १५ ॥ सर्वेपितृवनंप्राप्ताःस्वपंतिविगतत्वचः॥ निर्मांसैरस्थिभूयिष्ठैर्गात्रैःस्नायुनिबंधनैः ॥ १६॥ विशेषंनप्रपश्यंतितत्रतेषांपरेजनाः ॥ येनप्रत्यवगच्छेयुःकुलरूपविशेषणं॥ १७॥

यथाशास्त्रंआत्मानंपरिरक्षंत्येव ॥ १० ॥ तस्यैवंयमदूतैर्नीयमानस्यवाग्घीनस्यसर्वेंद्रियविकलस्ययन्मात्रंयत्किंचिदिष्टानिष्टंपुण्यंपापंतन्मुखेप्रथमंकृतंभवति तत्रापिपुण्यफलंभुंजानोविषयेषुयोगात्आत्मानंबध्यमानंगर्भवासादिनायात्यमानंउपेक्षतेनतुस्वहितंकामयते ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ विगतत्वचःआच्छादनहीनाः ॥ १६ ॥ तस्यनास्तिक्यमनुवदति येनेत्यादिना ॥ १७ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

यदेतिसार्धःपरमतानुवादः प्रत्यक्षादितःसर्वैंसर्वाणिभूतानिसमंतुल्यंस्वपंतिकृमिविड्भस्मभावंगच्छंतिततदान्योन्यंप्रलब्धुंविप्रलब्धुंऋत्विग्यजमानंदेहिअमुंलोकंप्राप्स्यसीतिप्रतारयितुंदुर्बुधाःदुष्पंडिताइच्छंति देहरूपस्यात्मनोनष्टत्वात् आमुष्मिकफलवचनमनर्थकंस्यादितिभावः ॥१८॥ वर्तेतपरमार्थसाधनव्यापारंकुर्यात्॥१९॥पंथानोमार्गान्द्वितीयार्थेप्रथमा अन्यान्गतिमार्गान्मोक्षयतेकिंतुऊर्ध्वमार्गमेवप्रापय ति ॥ २० ॥ इतिस्त्रीपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेचतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥ ॥ ५ ॥ यदिदंधर्मगहनमित्यध्यायस्यविवरणंउत्तराध्यायेनक्रियतेअहोखलुमहद्दुःखमित्यादिना ॥ १ ॥ २ ॥

यदासर्वैंसमंन्यस्ताःस्वपंतिधरणीतले॥ कस्मादन्योन्यमिच्छंतिप्रलब्धुमिहदुर्बुधाः॥ १८॥ प्रत्यक्षंचपरोक्षंचयोनिशम्यश्रुतिंत्विमां॥ अध्रुवेजीवलोकेस्मिन्योधर्ममनुपालयन्॥ जन्मप्रभृतिवर्तेतप्राप्नुयात्परमांगतिं॥ १९॥ एवंसर्वंविदित्वावैयस्तत्त्वमनुवर्तते ॥ सप्रमोक्षयतेसर्वान्पंथानोमनुजेश्वर॥ २०॥ इतिश्रीमहाभारतेस्त्रीपर्वणिजलप्रदानिकप० विशोककरणेचतुर्थोऽध्यायः॥४॥ ॥५॥ धृतराष्ट्रउवाच यदिदंधर्मगहनंबुद्ध्यासमनुगम्यते॥ तद्विविस्तरतःसर्वंबुद्धिमार्गंप्रशंसमे॥ १॥ विदुरउवाच अत्रतेवर्तयिष्यामिनमस्कृत्वास्वयंभुवे॥ यथासंसारगहनंवदंतिपरमर्षयः॥ २॥ कश्चिन्महतिकांतारेवर्तमानोद्विजःकिल॥ महद्दुर्गमनुप्राप्तोवनंक्रव्यादसंकुलं॥ ३॥ सिंहव्याघ्रगजर्क्षौघैरतिघोरंमहास्वनैः॥ पिशितादैरतिभयैर्महोग्राकृतिभिस्तथा॥ ४ ॥समंतात्संपरिक्षिप्तंयत्स्मदृष्ट्वात्रसेद्यमः॥ तदस्यदृष्ट्वाहृदयमुद्वेगमगमत्परं॥ ५॥ अभ्युच्छ्रयंचरोम्णांवैविक्रियाश्चपरंतप ॥ सतद्वनंव्यनुसरन्संप्रधावन्नितस्ततः॥ ६॥ वीक्षमाणोदिशःसर्वाःशरणंक्वभवेदिति॥ सतेषांछिद्रमन्विच्छन्प्रद्रुतोभयपीडितः॥ ७॥ नचनिर्यातिवैदूरंनवातैर्विप्रमोच्यते ॥ अथापश्यद्वनंघोरंसमंताद्वागुरावृतं॥ ८॥ बाहुभ्यांसंपरिक्षिप्तंस्त्रियापरमघोरया॥ पंचशीर्षधरैर्नागैःशैलैरिवसमुन्नतैः॥ ९॥ नभःस्पृशैर्महावृक्षैःपरिक्षिप्तंमहावनं॥ वनमध्येचतत्राभूदुदपानःसमावृतः॥ १०॥ वल्लीभिस्तृणच्छन्नाभिर्दृढाभिरभिसंवृतः॥ पपातसद्विजस्तत्रनिगूढेसलिलाशये॥ ११॥ विलग्नश्चाभवत्तस्मिन्लतासंतानसंकुले॥ पनसस्ययथाजातंवृंतबद्धंमहाफलं॥ १२॥ सतथालंबतेतत्रत्यूर्ध्वपादोत्यधःशिराः॥ अथतत्रापिचान्योस्यभूयोजातउपद्रवः॥ १३॥ कूपमध्येमहानागमपश्यतमहाबलं॥ कूपवीनाहवेलायामपश्यतमहागजं॥ १४॥

द्वाभ्यामविद्याकर्मभ्यांजायतइतिद्विजःजंतुः वनंसंसारः क्रव्यादाव्याधयः ॥ ३ ॥ महान्स्वनोदुःखशब्दोयैस्तैः सिंहादिभिर्व्याधिभिः ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ वागुराःविषयतृष्णादिवासनाः ॥ ८ ॥ ९ ॥ ॥ १० ॥ ११ ॥ विलग्नःतत्रैवाभिमानवान् ॥ १२ ॥ ऊर्ध्वपादोह्यधःशिराःस्वर्गच्युतःसंसारमनुसृतः ॥ १३ ॥ नागंकालसर्पं वीनाहोमुखबंधनं तस्यस्वदेहकूपप्रच्छादकस्यमरणकारणस्यक्रोधलोभादेर्वेलायांसंवत्सराख्यःकालगजःपरिवर्तते तंतिरोधातुंसहायोभवति ॥ १४ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

षट्कृतवःवक्त्राणियस्यतं कृष्णशुक्लंकृष्णशुक्लपक्षमयं द्विषट्काःद्वादशपादामासायस्य वल्लीजीविताशा वृक्षआयुर्जीवितकालः ॥ १५ ॥ प्रशाखासुबाल्ययौवनाद्यवस्थासु मधुकराःकामरसार्थिनइंद्रिय गणाः ॥ १६ ॥ मधुकामान्संवृत्यसंगृह्य निकेताःसंधिगृहास्तज्जाः समीहंतेइंद्रियमधुकराः ॥ १७ ॥ इंद्रियतृष्णयाजीवोपिनव्हृष्यतीत्याह तेषामिति ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ तत्रैवकामसुखे कृष्णाःश्वेता

षड्वक्त्रंकृष्णशुक्लंचद्विषट्कपदचारिणं ॥ क्रमेणपरिसर्पंतंवल्लीवृक्षसमावृतं ॥ १५ ॥ तस्यचापिप्रशाखासुवृक्षशाखावलंबिनः ॥ नानारूपामधुकराघोररूपा भयावहाः ॥ १६ ॥ आसतेमधुसंवृत्यपूर्वमेवनिकेतजाः ॥ भूयोभूयःसमीहंतेमधूनिभरतर्षभ ॥ १७ ॥ स्वादनीयानिभूतानांयैर्बालोविप्रकृष्यते ॥ तेषांमधूनांबहुधाधाराप्रस्रवतेतदा ॥ १८ ॥ आलंबमानःसपुमान्धारांपिबतिसर्वदा ॥ नचास्यतृष्णाविरतापिबमानस्यसंकटे ॥ १९ ॥ अभीप्सतितदानित्यमतृप्तः सपुनःपुनः ॥ नचास्यजीवितेराजन्निर्वेदःसमजायत ॥ २० ॥ तत्रैवचमनुष्यस्यजीविताशाप्रतिष्ठिता ॥ कृष्णाःश्वेताश्चतंवृक्षंकुट्टयंतिचमूषिकाः ॥ २१ ॥ व्यालैश्चवनदुर्गांतेस्त्रियाचपरमोग्रया ॥ कूपाधस्ताच्चनागेनवीनाहेकुंजरेणच ॥ २२ ॥ वृक्षप्रपाताच्चभयंमूषिकेभ्यश्चपंचमं ॥ मधुलोभान्मधुकरैःषष्ठमाहुर्महद्भयं ॥ २३ ॥ एवंसवसतेतत्रक्षिप्तःसंसारसागरे ॥ नचैवजीविताशायांनिर्वेदमुपगच्छति ॥ २४ ॥ इतिश्रीमहाभारतेस्त्रीपर्वणिजलप्रदानिकप० विशोककरणेपंचमोऽध्यायः ॥ ५ ॥ ॥ ६ ॥ धृतराष्ट्रउवाच अहोखलुमहद्दुःखंकृच्छ्रवासश्चतस्यह ॥ कथंतस्यरतिस्तत्रतुष्टिर्वावदतांवर ॥ १ ॥ सदेशःक्वनुयत्रासौवसतेधर्मसंकटे ॥ कथंवासविमुच्येतनरस्तस्मान्महाभयात् ॥ २ ॥ एतन्मेसर्वमाचक्ष्वसाधुचेष्टामहेतदा ॥ कृपामेमहतीजातातस्याभ्युद्धरणेनहि ॥ ३ ॥ विदुरउवाच उपमानमिदंराजन्मोक्षविद्भिरुदाहृतं ॥ सुकृतंविंदतेयेनपरलोकेषुमानवः ॥ ४ ॥ उच्यतेयत्तुकांतारंमहासंसारएवसः ॥ वनंदुर्गंहियच्चैतत्संसारगहनंहितत् ॥ ५ ॥ येचतेकथिताव्यालाव्याधयस्तेप्रकीर्तिताः ॥ यासानारीबृहत्कायाअध्यतिष्ठततत्रवै ॥ ६ ॥ तामाहुस्तुजरांप्राज्ञारूपवर्णविनाशिनीं ॥ यस्तत्रकूपोनृपतेसतुदेहःशरीरिणाम् ॥ ७ ॥ यस्तत्रवसतेधस्तान्महाहिःकालएवसः ॥ अंतकःसर्वभूतानांदेहिनांसर्वहार्यसौ ॥ ८ ॥ कूपमध्येचयाजातावल्लीयत्रसमानवः ॥ प्रतानेलंबतेलग्नोजीविताशाशरीरिणां ॥ ९ ॥ सयस्तुकूपवीनाहेतंवृक्षंपरिसर्पति ॥ षड्वक्त्रःकुंजरोराजन्सतुसंवत्सरःस्मृतः ॥ १० ॥

श्चमूषिकाःरात्र्यहानि वृक्षंकुट्टयंतिआयुःक्षिण्वंति ॥ २१ ॥ व्यालैःदुष्टमतंगजादितुल्यैर्व्याधिभिः स्त्रियाजरया नागेनमृत्युसर्पेण कुंजरेणसंवत्सराख्येनकालेन ॥ २२ ॥ वृक्षप्रपातोमरणं मधुलोभाद्विषयसुखासक्तेः ॥ २३ ॥ २४ ॥ इतिस्त्रीपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेपंचमोऽध्यायः ॥ ५ ॥ अहोखल्वितिस्पष्टार्थः ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ येनेति येननिर्वेदेनपाशांश्छिंदंति ॥ १४ ॥ इतिस्त्रीपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेषष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥ ॥७॥ ॥ ७ ॥ अहोभिहितमिति ॥ १ ॥
॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ निधयःकालस्यकर्तव्यार्थसाधकाः अभिलिखितानिसर्वतःवयसाआयुषासुखदुःखजराव्याधिभिःकर्मणाअदृष्टरूपेणन्यस्तानि ॥ १२ ॥

मुखानिकृतवोमासाःपादाद्वादशकीर्तिताः॥ येतुवृक्षंनिकृंतंतिमूषिकाःपन्नगास्तथा॥ ११ ॥ रात्र्यहानितुतान्याहुर्भूतानांपरिचिंतकाः ॥ येतेमधुकरास्तत्र कामास्तेपरिकीर्तिताः॥ १२ ॥ यास्तुताबहुशोधाराःस्रवंतिमधुनिस्रवं॥ तांस्तुकामरसान्विद्याद्यत्रमज्जंतिमानवाः ॥ १३ ॥ एवंसंसारचक्रस्यपरिवृत्तिंविदुर्बुधाः॥ येनसंसारचक्रस्यपाशांश्छिंदंतिवैबुधाः॥ १४॥ इतिश्रीमहाभारतेस्त्रीपर्वणिजलप्रदानिकप० विशोककरणेषष्ठोऽध्यायः॥ ६॥ ॥ ७॥ ॥७॥
धृतराष्ट्रउवाच अहोभिहितमाख्यानंभवतातत्त्वदर्शिना॥ भूयएवतुमेहर्षःश्रुत्वावागमृतंतव ॥ १॥ विदुरउवाच शृणुभूयःप्रवक्ष्यामिमार्गस्यैतस्य विस्तरं॥ यच्छ्रुत्वाविप्रमुच्यंतेसंसारेभ्योविचक्षणाः॥ २ ॥ यथातुपुरुषोराजन्दीर्घमध्वानमास्थितः॥ क्वचित्क्वचिच्छ्रमाच्छ्रांतःकुरुतेवासमेववा॥ ३॥ एवंसंसारपर्यायेगर्भवासेषुभारत॥ कुर्वंतिदुर्बुधावासंमुच्यंतेतत्रपंडिताः॥४॥तस्मादध्वानमेवैतमाहुःशास्त्रविदोजनाः॥यत्तुसंसारगहनंवनमाहुर्मनीषिणः॥५॥ सोयंलोकसमावर्तोमर्त्यानांभरतर्षभ ॥ चराणांस्थावराणांचनगृध्येत्तत्रपंडितः ॥ ६ ॥ शारीरामानसाश्चैवमर्त्यानांयेतुव्याधयः ॥ प्रत्यक्षाश्चपरोक्षाश्चते व्यालाःकथिताबुधैः॥ ७॥ क्लिश्यमानाश्चतैर्नित्यंवार्यमाणाश्चभारत॥ स्वकर्मभिर्महाव्यालैर्नोद्विजंत्यल्पबुद्धयः ॥ ८ ॥ अथापितैर्विमुच्येतव्याधिभिःपुरुषोनृप॥ आवृणोत्येवतंपश्चाज्जरारूपविनाशिनी॥ ९॥ शब्दरूपरसस्पर्शैर्गंधैश्चविविधैरपि॥ मज्जमांसमहापंकेनिरालंबेसमंततः॥ १० ॥ संवत्सराश्चमासाश्च पक्षाहोरात्रसंधयः॥ क्रमेणास्योपयुंजंतिरूपमायुस्तथैवच॥ ११ ॥ एतेकालस्यनिधयोनैतान्जानंतिदुर्बुधाः॥ धात्राभिलिखितान्याहुःसर्वभूतानिकर्मणा ॥ १२ ॥ रथःशरीरंभूतानांसत्वमाहुस्तुसारथिं॥ इंद्रियाणिहयानाहुःकर्मबुद्धिस्तुरश्मयः॥ १३ ॥ तेषांहयानांयोवेगंधावतामनुधावति॥ सतुसंसारचक्रेस्मिंश्चक्रवत्परिवर्तते॥ १४ ॥ यस्तान्संयमतेबुद्ध्यासंयतोननिवर्तते॥ येतुसंसारचक्रेस्मिंश्चक्रवत्परिवर्तिंते ॥ १५ ॥

सत्वंबुद्धिः कर्मबुद्धिर्मनः मनःप्रग्रहमेवचेतिश्रुतेः ॥ १३ ॥ यःसंघाताभिमानीभोक्ता वेगंअनुधावतिकर्ममार्गप्रवृत्तिंअनुसरति परिवर्ततेभ्रमति ॥ १४ ॥ यःसंयतःसंयमी तान्इंद्रियाद्यान्संयमतेसंयच्छते सननिवर्तते संसारेऽमृतःसन्नपुनरावर्तते ॥ १५ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

जीवंतोपितादृशानमुच्यंतिनभ्रमंतियोनिचक्रे ॥ १६ ॥ शतशाखःसंसारवृक्षः ॥ १७ ॥ क्रोधलोभौनिराकृतौयेनसः यामयंयमलोकप्रापकंसंसारगहनं ॥ १९ ॥ अनुतर्षुलंतृष्णाशीलंलक्षीकृत्य ॥ २० ॥

भ्रममाणानमुच्यंतिसंसारेनभ्रमंतिते ॥ संसारेभ्रमतांराजन्दुःखमेतद्धिजायते ॥ १६ ॥तस्मादस्यनिवृत्त्यर्थंयत्नमेवाचरेद्बुधः॥ उपेक्षानात्रकर्तव्याशतशाखःप्रवर्धते ॥ १७॥ यतेंद्रियोनरोराजन्क्रोधलोभनिराकृतः॥ संतुष्टःसत्यवादीयःसशांतिमधिगच्छति ॥ १८॥ याम्यमाहूरथंत्वेनंमुह्यंतेयेनदुर्बुधाः॥ सचैतस्मानुयाद्राजन्यत्त्वंप्राप्तोनराधिप॥ १९॥ अनुतर्षुलमेवैतद्दुःखंभवतिमारिष ॥ राज्यनाशंसुहृन्नाशंसुतनाशंचभारत ॥ साधुःपरमदुःखानांदुःखभैषज्यमाचरेत् ॥ २० ॥ज्ञानौषधमवाप्येहदूरपारंमहौषधं ॥ छिंद्यादुःखमहाव्याधिंनरःसंयतमानसः ॥ २१ ॥ नविक्रमोनचाप्यर्थोनमित्रंनसुहृज्जनः ॥ तथोन्मोचयतेदुःखाद्यथात्मास्थिरसंयमः॥ २२॥ तस्मान्मैत्रंसमास्थायशीलमापद्यभारत॥ दमस्त्यागोप्रमादश्चतेत्रयोब्रह्मणोहयाः॥ २३॥ शीलरश्मिसमायुक्तःस्थितोयोमानसेरथे॥ त्यक्त्वामृत्युभयंराजन्ब्रह्मलोकंसगच्छति॥ २४॥ अभयंसर्वभूतेभ्योयोददातिमहीपते॥ सगच्छतिपरंस्थानंविष्णोःपदमनामयं॥ ॥ २५॥ नतत्क्रतुसहस्रेणनोपवासैश्चनित्यशः॥ अभयस्यचदानेनयत्फलंप्राप्नुयान्नरः॥ २६॥ नह्यात्मनःप्रियतरंकिंचिद्भूतेषुनिश्चितं॥ अनिष्टंसर्वभूतानांमरणंनामभारत॥ २७ ॥ तस्मात्सर्वेषुभूतेषुदयाकार्याविपश्चिता॥ नानामोहसमायुक्ताबुद्धिजालेनसंवृताः॥ २८ ॥ असूक्ष्मदृष्टयोमंदाभ्राम्यंतेतत्रतत्रह॥ सुसूक्ष्मदृष्टयोराजन्व्रजंतिब्रह्मशाश्वतं॥ २९॥ इतिश्रीमहाभारतेस्त्रीपर्वणिजलप्रदानिकप० विशोककरणेसप्तमोऽध्यायः॥७॥ ॥ ७॥ वैशंपायनउवाच विदुरस्यतुतद्वाक्यंनिशम्यकुरुसत्तमः॥ पुत्रशोकाभिसंतप्तःपपातभुविमूर्छितः॥ १ ॥ तंतथापतितंभूमौनिःसंज्ञंप्रेक्ष्यबांधवाः॥ कृष्णद्वैपायनश्चैवक्षत्ताचविदुरस्तथा॥ २॥ संजयःसुहृदश्चान्येद्वास्थायेचास्यसंमताः॥ जलेनसुखशीतेनतालवृंतैश्चभारत॥ ३॥ पस्पर्शुश्चकरैर्गात्रंवीज्यमानश्चयत्नतः॥ आश्वास्यतुचिरंकालंधृतराष्ट्रंतथागतं॥ ४॥ अथदीर्घस्यकालस्यलब्धसंज्ञोमहीपतिः॥ विललापचिरंकालंपुत्राधिभिरभिप्लुतः॥५॥धिगस्तुखलुमानुष्यंमानुषेषुपरिग्रहे॥ यतोमूलानिदुःखानिसंभवंतिमुहुर्मुहुः॥ ६॥ पुत्रनाशेर्थनाशेचज्ञातिसंबंधिनामथ॥ प्राप्यतेसुमहद्दुःखंविषाग्निप्रतिमंविभो॥ ७॥

दूरपारंब्रह्मज्ञानं ॥ २१ ॥ स्थिरःपुनर्निवर्तितुमसमर्थः संयमस्तुच्छविषयेभ्यइंद्रियपरावृत्तिर्यस्यतादृशः आत्मास्वयं ॥ २२ ॥ ब्रह्मणःब्रह्मलोकस्यप्रापकाइतिशेषः ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥२७॥ ॥ २८ ॥ २९ ॥ इतिस्त्रीपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेसप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ विदुरस्येति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥

येनदह्यंतिगात्राणियेनप्रज्ञाविनश्यति॥ येनाभिभूतःपुरुषोमरणंबहुमन्यते ॥ ८॥ तदिदंव्यसनंप्राप्तंमयाभाग्यविपर्ययात्॥ तस्यांतंनाधिगच्छामिऋतेप्रा
णविमोक्षणात्॥ ९॥ तथैवाहंकरिष्यामिअद्यैवद्विजसत्तम॥ इत्युक्तातुमहात्मानंपितरंब्रह्मवित्तमं॥ १०॥ धृतराष्ट्रोभवन्मूढःसशोकंपरमंगतः ॥ अभूच्चतू
ष्णींराजासौध्यायमानोमहीपते॥ ११॥ तस्यतद्वचनंश्रुत्वाकृष्णद्वैपायनःप्रभुः॥ पुत्रशोकाभिसंतप्तंपुत्रंवचनमब्रवीत्॥ १२॥ व्यासउवाच धृतराष्ट्र
महाबाहोयत्त्वांवक्ष्यामितच्छृणु॥ श्रुतवानसिमेधावीधर्मार्थकुशलःप्रभो॥ १३॥ नतेस्त्यविदितंकिंचिद्वेदितव्यंपरंतप॥ अनित्यतांहिमर्त्यानांविजानासिन
संशयः॥ १४॥अध्रुवेजीवलोकेचस्थानेवाशाश्वतेसति॥ जीवितेमरणांतेचकस्माच्छोचसिभारत॥ १५॥ प्रत्यक्षंतवराजेंद्रवैरस्यास्यसमुद्भवः॥ पुत्रंतेका
रणंकृत्वाकालयोगेनकारितः॥ १६॥ अवश्यंभवितव्येचकुरूणांवैशसेनृप॥ कस्माच्छोचसितान्शूरान्गतान्परमिकांगतिं ॥ १७॥ जानताचमहाबाहोविदु
रेणमहात्मना॥ यतितंसर्वयत्नेनशमंप्रतिजनेश्वर॥ १८॥ नचदैवकृतोमार्गःशक्योभूतेनकेनचित्॥ घटतापिचिरंकालंनियंतुमितिमेमतिः ॥ १९॥ देवता
नांहियत्कार्यंमयाप्रत्यक्षतःश्रुतं॥ तत्तेहंसंप्रवक्ष्यामियथास्थैर्यंभवेत्तव॥ २०॥ पुराहंत्वरितोयातःसभामैंद्रींजितक्लमः॥ अपश्यंतत्रचतदासमवेतान्दिवौक
सः॥ २१॥ नारदप्रमुखाश्चापिसर्वेदेवर्षयोनघ॥ तत्रचापिमयादृष्टाःपृथिवीपृथिवीपते॥ २२॥ कार्यार्थमुपसंप्राप्तादेवतानांसमीपतः॥ उपगम्यतदाधात्री
देवानाहसमागतान्॥ २३॥ यत्कार्यंममयुष्माभिर्ब्रह्मणःसदनेतदा॥ प्रतिज्ञातंमहाभागास्तच्छीघ्रंसंविधीयतां॥ २४॥ तस्यास्तद्वचनंश्रुत्वाविष्णुर्लोकनम
स्कृतः॥ उवाचवाक्यंप्रहसन्पृथिवींदेवसंसदि॥ २५॥ धृतराष्ट्रस्यपुत्राणांयस्तुज्येष्ठःशतस्यवै॥ दुर्योधनइतिख्यातःसतेकार्यंकरिष्यति॥ २६॥ तंचप्राप्यम
हीपालंकृतकृत्याभविष्यसि॥ तस्यार्थेपृथिवीपालाःकुरुक्षेत्रंसमागताः॥ २७॥ अन्योन्यंघातयिष्यंतिदृढैःशस्त्रैःप्रहारिणः॥ ततस्तेभवितादेविभारस्ययुधि
नाशनं॥ २८॥ गच्छशीघ्रंस्वकंस्थानंलोकान्धारयशोभने॥ यएषतेसुतोराजन्लोकसंहारकारणात्॥ २९॥ कलेरंशःसमुत्पन्नोगांधार्याजठरेनृप॥ अमर्षी
चपलश्चापिक्रोधनोदुष्प्रसाधनः॥ ३०॥ दैवयोगात्समुत्पन्नाभ्रातरश्चास्यतादृशाः॥ शकुनिर्मातुलश्चैवकर्णश्चपरमःसखा॥ ३१॥ समुत्पन्नाविनाशार्थंपृ
थिव्यांसहितान्नृपाः॥ यादृशोजायतेराजातादृशोस्यजनोभवेत्॥ ३२॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ इतिस्त्रीपर्वणिनैलकंठीये

अधर्मोधर्मतांयातिस्वामीचेद्धार्मिकोभवेत् ॥ स्वामिनोगुणदोषाभ्यांभृत्याःस्युर्नात्रसंशयः ॥ ३३ ॥ दुष्टंराजानमासाद्यगतास्तेतनयान्नृप ॥ एतमर्थंमहाबाहो
नारदोवेदतत्त्ववित् ॥ ३४ ॥ आत्मापराधात्पुत्रास्तेविनष्टाःपृथिवीपते ॥ मातान्शोचस्वराजेंद्रनहिशोकेस्तिकारणं ॥ ३५ ॥ नहितेपांडवाःस्वल्पमपराध्यंतिभा
रत ॥ पुत्रास्तवदुरात्मानोयैरियंघातितामही ॥ ३६ ॥ नारदेनचभद्रंतेपूर्वमेवनसंशयः ॥ युधिष्ठिरस्यसमितौराजसूयेनिवेदितं ॥ ३७ ॥ पांडवाःकौरवाःसर्वेसमासा
द्यपरस्परं ॥ नभविष्यंतिकौंतेययत्तेकृत्यंतदाचर ॥ ३८ ॥ नारदस्यवचःश्रुत्वातदाशोऽचंतपांडवाः ॥ एवंतेसर्वमाख्यातंदेवगुह्यंसनातनं ॥ ३९ ॥ कथंतेशोकना
शःस्यात्प्राणेषुचदयाप्रभो ॥ स्नेहश्चपांडुपुत्रेषुज्ञात्वादैवकृतंविधिं ॥ ४० ॥ एषचार्थोमहाबाहोपूर्वमेवमयाश्रुतः ॥ कथितोधर्मराजस्यराजसूयेक्रतूत्तमे ॥ ४१ ॥
यतितंधर्मपुत्रेणमयागुह्येनिवेदिते ॥ अविग्रहेकौरवाणांदैवंतुबलवत्तरं ॥ ४२ ॥ अनतिक्रमणीयोहिविधीराजन्कथंचन ॥ कृतांतस्यतुभूतेनस्थावरेणचरेण
च ॥ ४३ ॥ भवान्धर्मपरोयत्रबुद्धिश्रेष्ठश्चभारत ॥ मुह्यतेप्राणिनांज्ञात्वागतिंचागतिमेवच ॥ ४४ ॥ त्वांतुशोकेनसंतप्तंमुह्यमानंमुहुर्मुहुः ॥ ज्ञात्वायुधिष्ठि
रोराजाप्राणानपिपरित्यजेत् ॥ ४५ ॥ कृपालुर्नित्यशोवीरस्तिर्यग्योनिगतेष्वपि ॥ सकथंत्वयिराजेंद्रकृपांनैवकरिष्यति ॥ ४६ ॥ ममचैवनियोगेनविधेश्चाप्य
निवर्तनात् ॥ पांडवानांचकारुण्यात्प्राणान्धारयभारत ॥ ४७ ॥ एवंतेवर्तमानस्यलोकेकीर्तिर्भविष्यति ॥ धर्मार्थःसुमहांस्तातततंस्याच्चतपश्चिरात् ॥ ४८ ॥ पुत्र
शोकंसमुत्पन्नंहुताशंज्वलितंयथा ॥ प्रज्ञांभसामहाभागनिर्वापयसदासदा ॥ ४९ ॥ वैशंपायनउवाच तच्छ्रुत्वातस्यवचनंव्यासस्यामिततेजसः ॥ मु
हूर्तंसमनुध्यायन्धृतराष्ट्रोभ्यभाषत ॥ ५० ॥ महताशोकजालेनप्रणुन्नोस्मिद्विजोत्तम ॥ नात्मानमवबुध्यामिमुह्यमानोमुहुर्मुहुः ॥ ५१ ॥ इदंतुवचनंश्रुत्वातव
देवनियोगजं ॥ धारयिष्याम्यहंप्राणान्घटिष्येनतुशोचितुं ॥ ५२ ॥ एतच्छ्रुत्वातुवचनंव्यासःसत्यवतीसुतः ॥ धृतराष्ट्रस्यराजेंद्रतत्रैवांतरधीयत ॥ ५३ ॥ इ
तिश्रीमहाभारतेस्त्रीपर्वणिजलप्रदानिकप० धृतराष्ट्रविशोककरणेअष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥ ॥ ९ ॥ जनमेजयउवाच गतेभगवतिव्यासेधृतराष्ट्रोमही
पतिः ॥ किमचेष्टतविप्रर्षेतन्मेव्याख्यातुमर्हसि ॥ १ ॥ तथैवकौरवोराजाधर्मपुत्रोमहामनाः ॥ कृपप्रभृतयश्चैवकिमकुर्वततेत्रयः ॥ २ ॥ अश्वत्थाम्नःश्रुतंकर्मशा
पश्चान्योन्यकारितः ॥ वृत्तांतमुत्तरंब्रूहियदभाषतसंजयः ॥ ३ ॥

भारतभावदीपेअष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥ ॥ ९ ॥ गतेइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

विगताप्रज्ञाव्यासदत्तंदिव्यज्ञानंयस्यसविगतप्रज्ञः ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ शोकस्यातिगाढत्वात्पुनर्विदुरेणोक्तं अभावादीनीत्यादि ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ संवर्तयतिवर्तुलय

वैशंपायनउवाच हतेदुर्योधनेचैवहतेसैन्येचसर्वशः ॥ संजयोविगतप्रज्ञोधृतराष्ट्रमुपस्थितः ॥ ४ ॥ संजयउवाच आगम्यनानादेशेभ्योनानाजन
पदेश्वराः ॥ पितृलोकंगताराजन्सर्वेतवसुतैःसह ॥ ५ ॥ याच्यमानेनसततंतवपुत्रेणभारत ॥ घातितापृथिवीसर्वावैरस्यांतंविधित्सता ॥ ६ ॥ पुत्राणामथपौ
त्राणांपितॄणांचमहीपते ॥ आनुपूर्व्येणसर्वेषांप्रेतकार्याणिकारय ॥ ७ ॥ वैशंपायनउवाच तच्छ्रुत्वावचनंघोरंसंजयस्यमहीपतिः ॥ गतासुरिवनिश्चे
ष्टोन्यपतत्पृथिवीतले ॥ ८ ॥ तंशयानमुपागम्यपृथिव्यांपृथिवीपतिम् ॥ विदुरःसर्वधर्मज्ञइदंवचनमब्रवीत् ॥ ९ ॥ उत्तिष्ठराजन्किंशेषेमाशुचोभरतर्षभ ॥ ए
षावैसर्वसत्वानांलोकेश्वरपरागतिः ॥ १० ॥ अभावादीनिभूतानिभावमध्यानिभारत ॥ अभावनिधनान्येवतत्रकापरिदेवना ॥ ११ ॥ नशोचन्मृतमन्वेति
नशोचन्म्रियतेनरः ॥ एवंसांसिद्धिकेलोकेकिमर्थमनुशोचसि ॥ १२ ॥ अयुध्यमानोम्रियतेयुध्यमानस्तुजीवति ॥ कालंप्राप्यमहाराजनकश्चिद्तिवर्तते ॥
॥ १३ ॥ कालःकर्षतिभूतानिसर्वाणिविविधानिच ॥ नकालस्यप्रियःकश्चिन्नद्वेष्यःकुरुसत्तम ॥ १४ ॥ यथावायुस्तृणाग्राणिसंवर्तयतिसर्वतः ॥ तथाकालव
शंयांतिभूतानिभरतर्षभ ॥ १५ ॥ एकसार्थप्रयातानांसर्वेषांतत्रगामिनाम् ॥ यस्यकालःप्रयात्यग्रेतत्रकापरिदेवना ॥ १६ ॥ यांश्चापिनिहतान्युद्धेराजंस्त्वम
नुशोचसि ॥ नशोच्याहिमहात्मानःसर्वेतेत्रिदिवंगताः ॥ १७ ॥ नयज्ञैर्दक्षिणावद्भिर्नतपोभिर्नविद्यया ॥ तथास्वर्गमुपायांतियथाशूरास्तनुत्यजः ॥ १८ ॥ स
र्वेवेदविदःशूराःसर्वेसुचरितव्रताः ॥ सर्वेचाभिमुखाःक्षीणास्तत्रकापरिदेवना ॥ १९ ॥ शरीराग्निषुशूराणांजुहुवुस्तेशराहुतीः ॥ हूयमानान्शरांश्चैवसेहुरुत्त
मपूरुषाः ॥ २० ॥ एवंराजंस्तवाचक्षेस्वर्ग्यंपंथानमुत्तमम् ॥ नयुद्धादधिकंकिंचित्क्षत्रियस्येहविद्यते ॥ २१ ॥ क्षत्रियास्तेमहात्मानःशूराःसमितिशोभनाः ॥
आशिषंपरमांप्राप्तानशोच्याःसर्वएवहि ॥ २२ ॥ आत्मनात्मानमाश्वास्यमाशुचःपुरुषर्षभ ॥ नाद्यशोकाभिभूतस्त्वंकार्यमुत्स्रष्टुमर्हसि ॥ २३ ॥ इतिश्रीम
हाभारतेस्त्रीपर्वणिजलप्रदानिकप० विदुरवाक्येनवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥ ॥ ७ ॥ वैशंपायनउवाच विदुरस्यतुतद्वाक्यंश्रुत्वातुपुरुषर्षभः ॥ युज्य
तांयानमित्युक्त्वापुनर्वचनमब्रवीत् ॥ १ ॥ धृतराष्ट्रउवाच शीघ्रमानयगांधारींसर्वाश्चभरतस्त्रियः ॥ वधूंकुंतीमुपादाययाश्चान्यास्तत्रयोषितः ॥ २ ॥

ति कंपयतिवा ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ आचक्षेकथयामि ॥ २१ ॥ २२ ॥ कार्यंअवश्यकर्तव्यमुदकदानादि ॥ २३ ॥ इतिस्त्रीपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेनवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥ विदुरस्येति ॥ १ ॥ २ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ समारोप्यवाहनेष्विति शेषः॥६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ पृषत्यश्चित्रहरिण्यः ॥ १० ॥ किशोरीणांअश्वशावकीनां किशोरोऽश्वस्यशावकंइतिमेदिनी अंगनेनृत्यशिक्षाभूमौ ॥ ११ ॥

एवमुक्त्वासधर्मात्माविदुरंधर्मवित्तमम्॥ शोकविप्रहतज्ञानोयानमेवान्वपद्यत ॥ ३ ॥ गांधारीपुत्रशोकार्ताभर्तुर्वचननोदिता ॥ सहकुंत्यायतोराजासहस्त्री
॥७॥ भिरुपाद्रवत्॥ ४ ॥ ताःसमासाद्यराजानंभृशंशोकसमन्विताः॥ आमंत्र्यान्योन्यमीयुःस्मभृशमुच्चुक्रुशुस्ततः॥ ५ ॥ ताःसमाश्वासयत्क्षत्ताताभ्यश्चार्ततरः
स्वयम्॥ अश्रुकंठीःसमारोप्यततोसौनिर्ययौपुरात्॥ ६ ॥ ततःप्रणादःसंजज्ञेसर्वेषुकुरुवेश्मसु॥ आकुमारंपुरंसर्वमभवच्छोककर्शितम्॥ ७ ॥ अदृष्टपूर्वाया ११
नार्यःपुरादेवगणैरपि॥पृथग्जनेनदृश्यंतेतास्तदानिहतेश्वराः॥ ८ ॥ प्रकीर्यकेशान्सुशुभान्भूषणान्यवमुच्यच॥एकवस्त्रधरानार्यःपरिपेतुरनाथवत्॥ ९ ॥ श्वे
तपर्वतरूपेभ्योगृहेभ्यस्तास्त्वपाक्रमन्॥ गुहाभ्यइवशैलानांपृषत्योहतयूथपाः॥ १० ॥ तान्युदीर्णानिनारीणांतदावृंदान्यनेकशः॥शोकार्तान्यद्रवन्राजन्किशो
रीणामिवांगने॥ ११ ॥प्रगृह्यबाहून्क्रोशंत्यःपुत्रान्भ्रातॄन्पितॄनपि॥दर्शयंतीवताहस्मयुगांतेलोकसंक्षयम्॥ १२ ॥विलपंत्योरुदंत्यश्चधावमानास्ततस्ततः॥शो
केनोपहतज्ञानाःकर्तव्यंनप्रजज्ञिरे॥ १३ ॥ व्रीडांजग्मुःपुरायाःस्मसखीनामपियोषितः ॥ ताएकवस्त्रानिर्लज्जाःश्वश्रूणांपुरतोऽभवन् ॥ १४ ॥ परस्परंसुसू
क्ष्मेषुशोकेष्वाश्वासयंस्तदा॥ ताःशोकविह्वलाराजन्नवैक्षंतपरस्परम्॥ १५ ॥ ताभिःपरिवृतोराजारुदतीभिःसहस्रशः ॥ निर्ययौनगराद्दीनस्तूर्णमायोधनंप्र
ति ॥ १६ ॥ शिल्पिनोवणिजोवैश्याःसर्वकर्मोपजीविनः॥ तेपार्थिवंपुरस्कृत्यनिर्ययुर्नगराद्बहिः ॥ १७ ॥ तासांविक्रोशमानानामार्तानांकुरुसंक्षये॥ प्रादुरा
सीन्महान्शब्दोव्यथयन्भुवनान्युत॥ १८ ॥ युगांतकालेसंप्राप्तेभूतानांदह्यतामिव॥ अभावःस्यादयंप्राप्तइतिभूतानिमेनिरे॥ १९ ॥ भृशमुद्विग्नमनसस्तेपौ
राःकुरुसंक्षये॥ प्राक्रोशंतमहाराजस्वनुरक्तास्तदाभृशम् ॥ २० ॥ इतिश्रीमहाभारतेस्त्रीपर्वणिजलप्रदानिकप॰ धृतराष्ट्रनिर्गमनेदशमोऽध्यायः ॥ १० ॥
वैशंपायनउवाच क्रोशमात्रंततोगत्वाददृशुस्तान्महारथान्॥ शारद्वतंकृपंद्रौणिंकृतवर्माणमेवच॥ १ ॥तेतुदृष्ट्वैवराजानंप्रज्ञाचक्षुषमीश्वरम्॥ अश्रुकंठावि
॥७॥ निःश्वस्यरुदंतमिदमब्रुवन्॥ २ ॥ पुत्रस्तवमहाराजकृत्वाकर्मसुदुष्करम् ॥ गतःसानुचरोराजन्शक्रलोकंमहीपते ॥ ३ ॥ दुर्योधनबलान्मुक्तावयमेवत्रयोर
थाः॥ सर्वमन्यत्परिक्षीणंसैन्यंतेभरतर्षभ॥ ४ ॥ इत्येवमुक्त्वाराजानंकृपःशारद्वतस्ततः॥ गांधारींपुत्रशोकार्तामिदंवचनमब्रवीत्॥ ५ ॥

॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ इतिस्त्रीपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेदशमोऽध्यायः ॥ १० ॥ ॥ ७ ॥ क्रोशमात्रमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ दिष्टांतंमरणं ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१॥ २२ ॥ २३ ॥ तदनंतरंकृपाचार्यकृतवर्मभ्यांवियोगानंतरं ॥२४ ॥

अभीतायुद्ध्यमानास्तेघ्नंतःशत्रुगणान्बहून्॥ वीरकर्माणिकुर्वाणाःपुत्रास्तेनिधनंगताः॥ ६॥ ध्रुवंसंप्राप्यलोकांस्तेनिर्मलान्शस्त्रनिर्जितान् ॥ भास्वरंदेहमा
स्थायविहरंत्यमराइव॥ ७ ॥ नहिकश्चिद्धिशूराणांयुद्ध्यमानःपराङ्मुखः॥ शस्त्रेणनिधनंप्राप्तोनचकश्चित्कृतांजलिः॥ ८ ॥ एवंतांक्षत्रियस्याहुःपुराणाःपर
मांगतिम्॥ शस्त्रेणनिधनंसंख्येतन्नशोचितुमर्हसि॥ ९॥ नचापिशत्रवस्तेषामृध्यंतेराज्ञिपांडवाः॥ शृणुयत्कृतमस्माभिरश्वत्थामपुरोगमैः॥ १० ॥ अधर्मे
णहतंश्रुत्वाभीमसेनेनतेसुतम्॥ सुप्तंशिबिरमासाद्यपांडूनांकदनंकृतम्॥ ११ ॥ पंचालानिहताःसर्वेधृष्टद्युम्नपुरोगमाः॥ द्रुपदस्यात्मजाश्चैवद्रौपदेयाश्चपाति
ताः॥ १२ ॥ तथाविशसनंकृत्वापुत्रशत्रुगणस्यते॥ प्राद्रवामरणेस्थातुंनहिशक्यामहेत्रयः॥ १३ ॥ तेहिशूरामहेष्वासाःक्षिप्रमेष्यंतिपांडवाः॥ अमर्षवशमा
पन्नावैरंप्रतिजिहीर्षवः॥ १४ ॥ तेहतानात्मजान्श्रुत्वाप्रमत्ताःपुरुषर्षभाः॥ निरीक्षंतःपदंशूराःक्षिप्रमेवयशस्विनि॥ १५ ॥ तेषांतुकदनंकृत्वासंस्थातुंनोत्स
हामहे॥ अनुजानीहिनोराज्ञिमाचशोकेमनःकृथाः॥ १६ ॥ राजंस्त्वमनुजानीहिधैर्यमातिष्ठचोत्तमम्॥ दिष्टांतंपश्यचापित्वंक्षात्रंधर्मंचकेवलम् ॥ १७ ॥ इ
त्येवमुक्त्वाराजानंकृत्वाचाभिप्रदक्षिणम्॥ कृपश्चकृतवर्माचद्रोणपुत्रश्चभारत ॥ १८॥ अवेक्षमाणाराजानंधृतराष्ट्रंमनीषिणम् ॥ गंगामनुमहाराजतूर्णम
श्वानचोदयन्॥ १९ ॥ अपक्रम्यतुतेराजन्सर्वएवमहारथाः॥ आमंत्र्यान्योन्यमुद्विग्नास्त्रिधातेप्रययुस्तदा॥ २० ॥ जगामहास्तिनपुरंकृपःशारद्वतस्तदा ॥ स्व
मेवराष्ट्रंहार्दिक्योद्रौणिर्व्यासाश्रमंययौ॥ २१ ॥ एवंतेप्रययुर्वीरावीक्षमाणाःपरस्परं॥ भयार्ताःपांडुपुत्राणामागस्कृत्वामहात्मनाम्॥ २२॥ समेत्यवीराराजा
नंतदात्वनुदितेरवौ॥ विप्रजग्मुर्महात्मानोयथेच्छकमरिंदमाः॥२३॥ समासाद्याथवैद्रौणिंपांडुपुत्रामहारथाः॥व्यजयंस्तेरणेराजन्विक्रम्यतदनंतरम्॥२४॥
इतिश्रीमहाभारतेस्त्रीपर्वणिजलप्रदानिकप०कृपद्रौणिभोजदर्शनेएकादशोऽध्यायः॥११॥ वैशंपायनउवाच हतेषुसर्वसैन्येषुधर्मराजोयुधिष्ठिरः॥ शु
श्रुवेपितरंवृद्धंनिर्यातंगजसाह्वयात्॥ १ ॥ सोऽभ्ययात्पुत्रशोकार्तःपुत्रशोकपरिप्लुतम्॥ शोचमानंमहाराजभ्रातृभिःसहितस्तदा॥ २॥अन्वीयमानोवीरेणदा
शार्हेणमहात्मना॥ युयुधानेनचतथातथैवचयुयुत्सुना॥ ३ ॥ तमन्वगात्सुदुःखार्ताद्रौपदीशोककर्शिता॥ सहपांचालयोषिद्भिर्यास्तत्रासन्समागताः॥ ४॥

इतिस्त्रीपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेएकादशोऽध्यायः॥ ११ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ हतेष्विति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥५॥ प्रियाप्रियैः पांडवानांप्रियाःअभिमन्युप्रभृतयः अप्रियाःदुर्योधनादयः तैर्हेतुभिःक्रोशंतीभिरितिसंबंधः ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥९ ॥ १०॥ ११॥१२ ॥ १३॥ १४ ॥ आक्षिप्य निवार्य आयसं लोह

सगंगामनुवृंदानिस्त्रीणांभरतसत्तम॥ कुररीणामिवार्तानांक्रोशंतीनांददर्शह॥ ५॥ ताभिःपरिवृतोराजाक्रोशंतीभिःसहस्रशः॥ ऊर्ध्वबाहुभिरार्ताभीरुदती
भिःप्रियाप्रियैः॥ ६॥ क्वनुधर्मज्ञताराज्ञःक्वनुसाद्यानृशंसता ॥ यच्चावधीत्पितॄन्भ्रातॄन्गुरुपुत्रान्सखीनपि ॥ ७॥ घातयित्वाकथंद्रोणंभीष्मंचापिपितामह
म्॥ मनस्तेभून्महाबाहोहत्वाचापिजयद्रथम्॥८॥ किंनुराज्येनतेकार्यंपितॄन्भ्रातॄनपश्यतः॥ अभिमन्युंचदुर्धर्षंद्रौपदेयांश्चभारत॥ ९॥ अतीत्यतामहाबाहुः
क्रोशंतीःकुररीरिव॥ ववंदेपितरंज्येष्ठंधर्मराजोयुधिष्ठिरः॥ १०॥ ततोऽभिवाद्यपितरंधर्मेणामित्रकर्षणाः॥ न्यवेदयंतनामानिपांडवास्तेपिसर्वशः॥ ११॥त
मात्मजांतकरणंपितापुत्रवधार्दितः॥ अप्रीयमाणःशोकार्तःपांडवंपरिषस्वजे॥ १२॥ धर्मराजंपरिष्वज्यसांत्वयित्वाचभारत ॥ दुष्टात्माभीममन्वैच्छद्दिधक्षु
रिवपावकः॥ १३॥ सकोपपावकस्तस्यशोकवायुसमीरितः॥ भीमसेनमयंदावंदिधक्षुरिवदृश्यते॥ १४॥ तस्यसंकल्पमाज्ञायभीमंप्रत्यशुभंहरिः ॥ भीममा
क्षिप्यपाणिभ्यांप्रददौभीममायसम्॥ १५॥ प्रागेवतुमहाबुद्धिर्बुध्वातस्येंगितंहरिः॥ संविधानंमहाप्राज्ञस्तत्रचक्रेजनार्दनः॥ १६॥ तंगृहीत्वैवपाणिभ्यांभी
मसेनमयस्मयम्॥ बभंजबलवान्राजामन्यमानोवृकोदरम्॥ १७॥ नागायुतबलप्राणःसराजाभीममायसम्॥ भंक्त्वाविमथितोरस्कःसुस्रावरुधिरंमुखा
त्॥ १८॥ ततःपपातमेदिन्यांतथैवरुधिरोक्षितः॥ प्रपुष्पिताग्रशिखरःपारिजातइवद्रुमः॥ १९॥ प्रत्यगृह्णाच्चतंविद्वान्सूतोगावल्गणिस्तदा ॥ मैवमित्यब्रवी
च्चैनंशमयन्सांत्वयन्निव॥ २०॥ सतुकोपंसमुत्सृज्यगतमन्युर्महामनाः॥ हाहाभीमेतिचुक्रोशन्नृपःशोकसमन्वितः॥ २१॥ तंविदित्वागतक्रोधंभीमसेनवधा
र्दितम्॥ वासुदेवोवरःपुंसामिदंवचनमब्रवीत्॥ २२॥ माशुचोधृतराष्ट्रत्वंनैषभीमस्त्वयाहतः॥ आयसीप्रतिमाह्येषात्वयानिष्पातिताविभो॥ २३॥ त्वांक्रो
धवशमापन्नंविदित्वाभरतर्षभ॥ मयापकृष्टःकौंतेयोमृत्योर्दंष्ट्रांतरंगतः॥ २४॥ नहितेराजशार्दूलबलेतुल्योस्तिकश्चन॥ कःसहेतमहाबाहोबाह्वोर्विग्रहणं
नरः॥ २५॥ यथांतकमनुप्राप्यजीवन्कश्चिन्नमुच्यते॥ एवंबाह्वंतरंप्राप्यतवजीवेन्नकश्चन॥ २६॥ तस्मात्पुत्रेणयातेसौप्रतिमाकारितायसी॥ भीमस्यसेयं
कौरव्यतवैवोपहतामया॥ २७॥ पुत्रशोकाभिसंतप्तंधर्मादपकृतंमनः॥ तवराजेंद्रतेनत्वंभीमसेनंजिघांससि॥ २८॥

मयं ॥ १५ ॥ संविधानंआयसस्यभीमस्यनिर्माणं ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥२०॥२१॥२२॥२३॥२४॥२५॥२६॥२७॥ पुत्रेति धर्मादपकृतंआलिंगनच्छलेनभीमवधःकर्तव्यइत्याशया॥२८॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

वृकोदरेणअहताअपिनजीवेयुः॥गतायुषांतेषांनिमित्तांतरेणापिनाशावश्यंभावादितिभावः ॥२९॥३०॥ इतिश्रीपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेद्वादशोऽध्यायः॥१२॥ ॥७॥ ततइति॥१॥२॥३॥नतत्कृथाः

नत्वेतत्तेक्षमंराजन्हन्यास्त्वंयद्वृकोदरम्॥ नहिपुत्रामहाराजजीवेयुस्तेकथंचन॥ २९॥ तस्माद्यत्कृतमस्माभिर्मन्यमानैःशमंप्रति॥ अनुमन्यस्वतत्सर्वंमाच शोकेमनःकृथाः॥ ३०॥ इतिश्रीमहाभारतेस्त्रीपर्वणिजलप्रदानिकपर्वणिआयसभीमभंगेद्वादशोऽध्यायः॥ १२॥ ॥७॥ वैशंपायनउवाच त तएनमुपातिष्ठन्शौचार्थंपरिचारकाः॥ कृतशौचंपुनश्चैनंप्रोवाचमधुसूदनः॥ १॥ राजन्नधीतावेदास्तेशास्त्राणिविविधानिच॥ श्रुतानिचपुराणानिराजध र्माश्चकेवलाः॥ २॥ एवंविद्वान्महाप्राज्ञःसमर्थःसन्बलाबले॥ आत्मापराधात्कस्मात्त्वंकुरुषेकोपमीदृशं॥ ३॥ उक्तवांस्त्वांतदैवाहंभीष्मद्रोणौचभारत॥ वि दुरःसंजयश्चैववाक्यंराजन्नतत्कृथाः॥ ४॥ सवार्यमाणोनास्माकमकार्षीर्वचनंतदा॥ पांडवानधिकान्जानन्बलेशौर्येचकौरव॥ ५॥ राजाहियःस्थिरप्रज्ञः स्वयंदोषानवेक्षते॥ देशकालविभागंचपरंश्रेयःसविंदति॥ ६॥ उच्यमानस्तुयःश्रेयोगृह्णीतेनोहिताहिते॥ आपदःसमनुप्राप्यसशोचत्यनयेस्थितः॥ ७॥ त तोन्यवृत्तमात्मानंसमवेक्षस्वभारत॥ राजंस्त्वंह्यविधेयात्माद्दुर्योधनवशेस्थितः॥ ८॥ आत्मापराधादापन्नस्तत्किंभीमंजिघांससि॥ तस्मात्संयच्छकोपंत्वं स्वमनुस्मरदुष्कृतं॥ ९॥ यस्तुतांस्पर्धयाक्षुद्रःपांचालीमानयत्सभां॥ सहतोभीमसेनेनवैरंप्रतिजिहीर्षता॥ १०॥ आत्मनोतिक्रमंपश्यपुत्रस्यचदुरात्मनः॥य दनागसिपांडूनांपरित्यागस्त्वयाकृतः॥ ११॥ वैशंपायनउवाच एवमुक्तःसकृष्णेनसर्वंसत्यंजनाधिप॥ उवाचदेवकीपुत्रंधृतराष्ट्रोमहीपतिः॥ १२॥ एवमेतन्महाबाहोयथावदसिमाधव॥ पुत्रस्नेहस्तुबलवान्धैर्यान्मांसमचालयत्॥ १३॥ दिष्ट्यातुपुरुषव्याघ्रोबलवान्सत्यविक्रमः॥ त्वद्गुप्तोनागमत्कृष्णभीमो बाह्वंतरंमम॥ १४॥ इदानींत्वहमव्यग्रोगतमन्युर्गतज्वरः॥ मध्यमंपांडवंवीरंद्रष्टुमिच्छामिमाधव॥ १५॥ हतेषुपार्थिवेंद्रेषुपुत्रेषुनिहतेषुच॥ पांडुपुत्रेषुवैशर्म प्रीतिश्चाप्यवतिष्ठते॥ १६॥ ततःसभीमंचधनंजयंचमाद्र्याश्चपुत्रौपुरुषप्रवीरौ॥ पस्पर्शगात्रैःप्ररुदन्सुगात्रानाश्वास्यकल्याणमुवाचचैतान्॥ १७॥ इ तिश्रीमहाभारतेस्त्रीपर्वणिजलप्रदानिकप० धृतराष्ट्रकोपविमोचनेपांडवपरिष्वंगोनामत्रयोदशोऽध्यायः॥ १३॥ ॥७॥ ॥७॥ वैशंपायनउवा च धृतराष्ट्राभ्यनुज्ञातास्ततस्तेकुरुपांडवाः॥ अभ्ययुर्भ्रातरःसर्वेगांधारींसहकेशवाः॥ १॥

तन्नकृतवानसि अडभावआर्षः॥४॥५॥६॥श्रेयोहिताहितेउच्यमानोनगृह्णीतइत्य न्वयः॥७॥८॥९॥१०॥अनागसिअपराधाभावे परित्यागोराज्याप्रदानेनतिरस्कारः॥११॥१२॥१३॥१४॥१५॥१६॥१७॥ इतिश्रीपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेत्रयोदशोऽध्यायः ॥१३॥ धृतराष्ट्रेति॥१॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ कल्यवादी हितवादी ॥ ६ ॥ एतत्वचःपांडवान्शत्रुमुद्यतंवाक्यं ॥७॥८॥९॥ नचास्यतीतामितिपाठे अस्यएनंदुर्योधनंतोषमाणायाआशीर्वचनेनतोषयंत्यास्तेतवतांवाचंवितथांन

ततोज्ञात्वाहतामित्रंयुधिष्ठिरमुपागतं ॥ गांधारीपुत्रशोकार्ताशप्तुमैच्छदनिंदिता ॥ २ ॥ तस्याःपापमभिप्रायंविदित्वापांडवान्प्रति॥ ऋषिःसत्यवतीपुत्रःप्रागे
॥९॥ वसमबुध्यत ॥ ३ ॥ सगंगायामुपस्पृश्यपुण्यगंधिपयःशुचि ॥ तंदेशमुपसंपेदेपरमर्षिर्मनोजवः ॥ ४ ॥ दिव्येनचक्षुषापश्यन्मनसातद्गतेनच ॥ सर्वप्राणभृतां ११
भावंसतत्रसमबुध्यत ॥ ५ ॥ सस्नुषामब्रवीत्कालेकल्यवादीमहातपाः ॥ शापकालमवाक्षिप्यशमकालमुदीरयन् ॥ ६ ॥ नकोपःपांडवेकार्योगांधारिशममा
प्नुहि ॥ वचोनिगृह्यतामेतच्छृणुचेदंवचोमम ॥ ७ ॥ उक्तास्यष्टादशाहानिपुत्रेणजयमिच्छता॥ शिवमाशास्वमेमातर्युध्यमानस्यशत्रुभिः॥८॥सातथायाच्य
मानात्वंकालेकालेजयैषिणा ॥ उक्तवत्यसिगांधारियतोधर्मस्ततोजयः ॥ ९ ॥ नचाप्यतीतांगांधारिवाचंतेवितथामहं ॥ स्मरामितोषमाणायास्तथाप्रणिहि
ताह्यसि ॥ १० ॥ विग्रहेतुमुलेराज्ञांगत्वापारमसंशयं ॥ जितंपांडुसुतैर्युद्धेनूनंधर्मस्ततोऽधिकः ॥ ११ ॥ क्षमाशीलापुराभूत्वासाद्यनक्षमसेकथं ॥ अधर्मंजहि
धर्मज्ञेयतोधर्मस्ततोजयः ॥ १२ ॥ स्वंचधर्मंपरिस्मृत्यवाचंचोक्तांमनस्विनि ॥ कोपंसंयच्छगांधारिमैवंभूःसत्यवादिनि ॥ १३ ॥ गांधार्युवाच भगव
न्नाभ्यसूयामिनैतानिच्छामिनश्यतः ॥ पुत्रशोकेनतुबलान्मनोविह्वलतीवमे ॥ १४ ॥ यथैवकुंत्याकौंतेयारक्षितव्यास्तथामया ॥ तथैवधृतराष्ट्रेणरक्षितव्या
मयायथा ॥ १५ ॥ दुर्योधनापराधेनशकुनेःसौबलस्यच ॥ कर्णदुःशासनाभ्यांचकृतोऽयंकुरुसंक्षयः ॥ १६ ॥ नापराध्यतिबीभत्सुर्नचपार्थोवृकोदरः ॥ नकु
लःसहदेवश्चनैवजातुयुधिष्ठिरः ॥ १७ ॥ युध्यमानाहिकौरव्याःकृतमानाःपरस्परं ॥ निहताःसहिताश्चान्यैस्तत्रनास्त्यप्रियंमम ॥ १८ ॥ किंतुकर्माकरोद्भीमो
वासुदेवस्यपश्यतः ॥ दुर्योधनंसमाहूयगदायुद्धेमहामनाः ॥ १९ ॥ शिक्षयाभ्यधिकंज्ञात्वाचरंतंबहुधारणे॥ अधोनाभ्याःप्रहृतवांस्तन्मेकोपमवर्धयत् ॥ २० ॥
कथंनुधर्मंधर्मज्ञैःसमुद्दिष्टंमहात्मभिः ॥ त्यजेयुराहवेशूराःप्राणहेतोःकथंचन ॥ २१ ॥ इतिश्रीमहाभारतेस्त्रीपर्वणिजलप्रदानिकप० गांधारीसांत्वनायांचतु
र्दशोऽध्यायः ॥ १४ ॥ ॥छ॥ वैशंपायनउवाच तच्छ्रुत्वावचनंतस्याभीमसेनोथभीतवत् ॥ गांधारींप्रत्युवाचेदंवचःसानुनयंतदा ॥ १ ॥ अ ॥९॥
धर्मोयदिवाधर्मस्त्रासात्तत्रमयाकृतः ॥ आत्मानंत्रातुकामेनतन्मेत्वंक्षंतुमर्हसि ॥ २ ॥

स्मरामीत्यन्वयः॥१०॥११॥१२॥१३॥१४॥१५॥१६॥१७॥कृतमानाः कृताहंकाराः १८॥१९॥२०॥२१॥ इतिस्त्रीपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेचतुर्दशोऽध्यायः ॥१४॥ ॥छ॥ तदिति ॥१॥२॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ ३ ॥ ४ ॥५॥ उक्तवान् नहितैपतयःसंतीत्यादि ॥ ६ ॥ असंगृह्यअनुपसंलृत्य ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ अंतोष्ठात् अधरोष्ठात्उपरिनगतमित्यर्थः दंतोष्ठादित्य

नहियुद्धेनपुत्रस्तेधर्म्येणसमहाबलः ॥ नशक्यःकेनचिद्धंतुमतोविषममाचरं ॥ ३ ॥ अधर्मेणजितःपूर्वंतेनचापियुधिष्ठिरः ॥ निकृताश्चसदैवस्मततोविषम
माचरं॥ ४॥ सैन्यस्यैकोऽवशिष्टोऽयंगदायुद्धेनवीर्यवान् ॥ मांहत्वानहरेद्राज्यमितिवैतत्कृतंमया ॥ ५ ॥ राजपुत्रींचपांचालीमेकवस्त्रांरजस्वलां ॥ भवत्या
विदितंसर्वमुक्तवान्यत्सुतस्तव॥ ६ ॥ सुयोधनमसंगृह्यनशक्याभूःससागरा ॥ केवलाभोक्तुमस्माभिरतश्चैतत्कृतंमया ॥ ७ ॥ तथाप्यप्रियमस्माकंपुत्रस्ते
समुपाचरत् ॥ द्रौपद्यायत्सभामध्येसव्यमूरुमदर्शयत् ॥ ८ ॥ तदैववध्यःसोऽस्माकंदुराचारश्चतेसुतः ॥ धर्मराजाज्ञयाचैवस्थिताःस्मसमयेतदा ॥९॥ वैरमुद्दी
पितंराज्ञिपुत्रेणतवतन्महत् ॥ क्लेशिताश्चवनेनित्यंततएतत्कृतंमया ॥ १० ॥ वैरस्यास्यगताःपारंहत्वादुर्योधनंरणे ॥ राज्यंयुधिष्ठिरःप्राप्तोवयंचगतमन्यवः ॥
॥ ११ ॥ गांधार्युवाच नतस्यैषवधस्तातयत्प्रशंससिमेसुतं ॥ कृतवांश्चापितत्सर्वंयदिदंभाषसेमयि ॥ १२ ॥ हताश्वेनकुलेयत्तुवृषसेनेनभारत ॥ अ
पिबःशोणितंसंख्येदुःशासनशरीरजम्॥ १३॥ सद्भिर्विगर्हितंघोरमनार्यजनसेवितम् ॥ क्रूरंकर्माकृथास्तस्मात्तदयुक्तंवृकोदर ॥ १४ ॥ भीमसेनउवा
च अन्यस्यापिनपातव्यंरुधिरंकिंपुनःस्वकम् ॥ यथैवात्मातथाभ्राताविशेषोनास्तिकश्चन ॥ १५ ॥ रुधिरंनव्यतिक्रामदंतोष्ठादंबमाशुचः ॥ वैवस्वतस्तु
द्वेदहस्तौमेरुधिरोक्षितौ ॥ १६ ॥ हताश्वंनकुलंदृष्ट्वावृषसेनेनसंयुगे ॥ भ्रातॄणांसंप्रहृष्टानांत्रासःसंजनितोमया ॥ १७॥ केशपक्षपरामर्शेद्रौपद्याद्यूतकारिते ॥
क्रोधाद्यदब्रुवंचाहंतच्चमेहृदिवर्तते ॥ १८॥ क्षत्रधर्माच्च्युतोराज्ञिभवेयंशाश्वतीःसमाः ॥ प्रतिज्ञांतामनिस्तीर्यततस्तत्कृतवानहम् ॥ १९ ॥ नमामर्हसिगांधा
रिदोषेणपरिशंकितुम् ॥ अनिगृह्यपुरापुत्रानस्मास्वनपकारिषु ॥ अधुनाकिंनुदोषेणपरिशंकितुमर्हसि ॥ २० ॥ गांधार्युवाच वृद्धस्यास्यशतंपुत्रा
न्निघ्नंस्त्वमपराजितः॥कस्मान्नशेषयेःकिंचिद्येनाल्पमपराधितं॥ २१ ॥संतानमावयोस्तातवृद्धयोर्हृतराज्ययोः॥कथमंधद्वयस्यास्ययष्टिरेकानवर्जिता॥ २२॥
शेषेत्यवस्थितेतातपुत्राणामंतकेत्वयि॥ नमेदुःखंभवेदेतद्यदित्वंधर्ममाचरेः ॥२३॥ वैशंपायनउवाच एवमुक्त्वातुगांधारीयुधिष्ठिरमपृच्छत ॥ क्वस
राजेतिसक्रोधापुत्रपौत्रवधार्दिता॥ २४ ॥ तामभ्यगच्छद्राजेंद्रोवेपमानःकृतांजलिः॥ युधिष्ठिरस्त्विदंतत्रमधुरंवाक्यमब्रवीत्॥ २५॥

पपाठः ॥ १६ ॥ वृषसेनेनकर्णपुत्रेण ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ किंचित्कमपिनशेषयेः शेषमेकमपिनरक्षितवानसि ॥ २१ ॥ नवर्जितावधकालेनत्यक्ता ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ कुनखीभूतोहस्तदेशइतिशेषः ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६॥३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ वांआवां ॥ ४४ ॥ इतिस्त्री

पुत्रहंतानृशंसोऽहंतवदेवियुधिष्ठिरः॥ शापार्हःपृथिवीनाशेहेतुभूतःशपस्वमां॥ २६॥ नहिमेजीवितेनार्थोनराज्येनधनेनवा ॥ तादृशान्सुहृदोहत्वामूढस्या
स्यसुहृद्द्रुहः॥ २७ ॥ तमेवंवादिनंभीतंसंनिकर्षगतंतदा॥ नोवाचकिंचिद्गांधारीनिःश्वासपरमाभृशं ॥ २८॥ तस्यावनतदेहस्यपादयोर्निपतिष्यतः ॥ युधि
ष्ठिरस्यनृपतेर्धर्मज्ञादीर्घदर्शिनी ॥ २९ ॥ अंगुल्यग्राणिददृशेदेवीपट्टांतरेणसा॥ ततःसकुनखीभूतोदर्शनीयनखोनृपः॥३०॥ तंदृष्ट्वाचार्जुनोऽगच्छद्वासुदेव
स्यपृष्ठतः॥ एवंसंचेष्टमानांस्तानितश्चेतश्चभारत॥ ३२ ॥ गांधारीविगतक्रोधासांत्वयामासमातृवत्॥ तयातेसमनुज्ञातामातरंवीरमातरं॥ ३३ ॥ अभ्यग
च्छंतसहिताःपृथांपृथुलवक्षसः॥ चिरस्यदृष्ट्वापुत्रान्सापुत्राधिभिरभिप्लुता॥ ३४ ॥ बाष्पमाहारयद्देवीवस्त्रेणावृत्यवैमुखं॥ ततोबाष्पंसमुत्सृज्यसहपुत्रैस्तदा
पृथा॥३४॥अपश्यदेतान्शस्त्रौघैर्बहुधाक्षतविक्षतान्॥ सातानेकैकशःपुत्रान्संस्पृशंतीपुनःपुनः॥ ३५॥ अन्वशोचतदुःखार्ताद्रौपदींचहतात्मजां॥ रुदतीम
थपांचालींददर्शपतितांभुवि॥ ३६॥ द्रौपद्युवाच आर्येपुत्राःक्वतेसर्वेसौभद्रसहितागताः॥ नत्वांतेऽद्याभिगच्छंतिचिरंदृष्ट्वातपस्विनीं॥ ३७ ॥ किंनुरा
ज्येनवैकार्यंविहीनायाःसुतैर्मम ॥ तांसमाश्वासयामासपृथापृथुललोचना॥३८ ॥ उत्थाप्ययाज्ञसेनींतुरुदतींशोककर्शितां॥ तयैवसहिताचापिपुत्रैरनुगता
नृप॥ ३९ ॥ अभ्यगच्छतगांधारीमार्तामार्ततरास्वयं॥ वैशंपायनउवाच तामुवाचाथगांधारीसहवध्वायशस्विनीं॥ ४० ॥ मैवंपुत्रीतिशोकार्तापश्य
मामपिदुःखितां॥ मन्येलोकविनाशोऽयंकालपर्यायनोदितः॥ ४१ ॥ अवश्यभावीसंप्राप्तःस्वभावाल्लोमहर्षणः॥ इदंतत्समनुप्राप्तंविदुरस्यवचोमहत्॥ ४२॥
असिद्धानुनयेकृष्णेयदुवाचमहामतिः॥ तस्मिन्नपरिहार्येऽर्थेव्यतीतेचविशेषतः॥ ४३॥ माशुचोनहिशोच्यास्तेसंग्रामेनिधनंगताः॥ यथैवाहंतथैवत्वंकोवा
माश्वासयिष्यति॥ ममैवह्यपराधेनकुलमग्र्यंविनाशितं॥ ४४॥ इतिश्रीमहाभारतेस्त्रीपर्वणिजलप्रदानिकप० पृथापुत्रदर्शनेपंचदशोऽध्यायः॥ १५॥ ॥
समाप्तंजलप्रदानिकंपर्व॥ अथस्त्रीविलापपर्व॥ वैशंपायनउवाच एवमुक्त्वातुगांधारीकुरूणामवकर्तनं॥ अपश्यत्तत्रतिष्ठंतीसर्वंदिव्येनचक्षुषा॥१॥
पतिव्रतामहाभागासमानव्रतचारिणी॥ उग्रेणतपसायुक्तासततंसत्यवादिनी॥ २॥

पर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेपंचदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ एवमिति अवकर्तनंयुद्धस्थानं ॥ १ ॥ २ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ पंचानांभूतानांपृथिव्यादीनांकुरुपं

वरदानेनकृष्णस्यमहर्षेःपुण्यकर्मणः ॥ दिव्यज्ञानबलोपेताविविधंपर्यदेवयत् ॥ ३ ॥ ददर्शसाबुद्धिमतीदूरादपियथांतिके ॥ रणाजिरंनृवीराणामद्भुतंलोमहष
र्णं ॥ ४ ॥ अस्थिकेशवसाकीर्णंशोणितौघपरिप्लुतं ॥ शरीरैर्बहुसाहस्रैर्विनिकीर्णंसमंततः ॥ ५ ॥ गजाश्वरथयोधानामावृतंरुधिराविलैः ॥ शरीरैरशिरस्कैश्च
विदेहैश्चशिरोगणैः ॥ ६ ॥ गजाश्वनरनारीणांनिःस्वनैरभिसंवृतं ॥ सृगालबककाकोलकंककाकनिषेवितं ॥ ७ ॥ रक्षसांपुरुषादानांमोदनंकुरराकुलं ॥ अशि
वाभिःशिवाभिश्चनादितंगृध्रसेवितं ॥ ८ ॥ ततोव्यासाभ्यनुज्ञातोधृतराष्ट्रोमहीपतिः ॥ पांडुपुत्राश्चतेसर्वेयुधिष्ठिरपुरोगमाः ॥ ९ ॥ वासुदेवंपुरस्कृत्यहतबंधुंच
पार्थिवं ॥ कुरुस्त्रियःसमासाद्यजग्मुरायोधनंप्रति ॥ १० ॥ समासाद्यकुरुक्षेत्रंतास्त्रियोनिहतेश्वराः ॥ अपश्यंतहतांस्तत्रपुत्रान्भ्रातॄन्पितॄन्पतीन् ॥ ११ ॥ क्र
व्यादैर्भक्ष्यमाणान्वैगोमायुबलवायसैः ॥ भूतैःपिशाचैरक्षोभिर्विविधैश्चनिशाचरैः ॥ १२ ॥ रुद्राक्रीडनिभंदृष्ट्वातदाविशसनंस्त्रियः ॥ महार्हेभ्योऽथयानेभ्यो
विक्रोशंत्योनिपेतिरे ॥ १३ ॥ अदृष्टपूर्वंपश्यंत्योदुःखार्ताभरतस्त्रियः ॥ शरीरेष्वस्खलन्नन्याःपतंत्यश्चापराभुवि ॥ १४ ॥ श्रांतानांचाप्यनाथानांनासीत्काचन
चेतना ॥ पांचालकुरुयोषाणांकृपणंतदभून्महत् ॥ १५ ॥ दुःखोपहतचित्ताभिःसमंतादनुनादितं ॥ दृष्ट्वायोधनमत्युग्रंधर्मज्ञासुबलात्मजा ॥ १६ ॥ ततःसापुं
डरीकाक्षमामंत्र्यपुरुषोत्तमं ॥ कुरूणांवैशसंदृष्ट्वाइदंवचनमब्रवीत् ॥ १७ ॥ पश्यैताःपुंडरीकाक्षस्नुषामेनिहतेश्वराः ॥ प्रकीर्णकेशाःक्रोशंतीःकुररीरिवमाधव
॥ १८ ॥ अमूस्त्वभिसमागम्यस्मरंत्योभर्तृजान्गुणान् ॥ पृथगेवाभ्यधावंत्यःपुत्रान्भ्रातॄन्पितॄन्पतीन् ॥ १९ ॥ विरसूभिर्महाराजहतपुत्राभिरावृतं ॥ क्वचिच्चवी
रपत्नीभिर्हतवीराभिरावृतं ॥ २० ॥ शोभितंपुरुषव्याघ्रैःकर्णभीष्माभिमन्युभिः ॥ द्रोणद्रुपदशल्यैश्चज्वलद्भिरिवपावकैः ॥ २१ ॥ कांचनैःकवचैर्निष्कैर्मणि
भिश्चमहात्मनां ॥ अंगदैर्हस्तकेयूरैःस्रग्भिश्चसमलंकृतं ॥ २२ ॥ वीरबाहुविसृष्टाभिःशक्तीभिःपरिघैरपि ॥ खड्गैश्चविविधैस्तीक्ष्णैःसशरैश्चशरासनैः ॥ २३ ॥
क्रव्यादसंघैर्मुदितैस्तिष्ठद्भिःसहितैःक्वचित् ॥ क्वचिदाक्रीडमानैश्चशयानैश्चापरैःक्वचित् ॥ २४ ॥ एतदेवंविधंवीरसंपश्यायोधनंविभो ॥ पश्यमानाहिदह्यामि
शोकेनाहंजनार्दन ॥ २५ ॥ पंचालानांकुरूणांचविनाशेमधुसूदन ॥ पंचानामपिभूतानामहंवधमचिंतयं ॥ २६ ॥

चालवधात्कृत्स्नंपांचभौतिकंजगन्नष्टमितिभावः ॥ २६ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

तान्सुपर्णाश्चगृध्राश्चकर्षयंत्यसृगुक्षिताः॥ विगृह्यचरणैर्गृध्राभक्षयंतिसहस्रशः॥ २७ ॥ जयद्रथस्यकर्णस्यतथैवद्रोणभीष्मयोः॥ अभिमन्योर्विनाशंचक
॥११॥ श्चिंतयितुमर्हति॥ २८॥ अवध्यकल्पान्निहतान्गतसत्वानचेतसः॥ गृध्रकंकवटश्येनश्वसृगालादनीकृतान्॥ २९॥ अमर्षवशमापन्नान्दुर्योधनवशेस्थि ११
तान्॥ पश्येमान्पुरुषव्याघ्रान्संशांतान्पावकानिव॥ ३०॥ शयानायेपुरासर्वेमृदूनिशयनानिच॥ विपन्नास्तेऽद्यवसुधांविवृतामधिशेरते॥ ३१॥ बंदिभिःस
ततंकालेस्तुवद्भिरभिनंदिताः॥ शिवानामशिवाघोराःशृण्वंतिविविधागिरः॥ ३२॥ येपुराशेरतेवीराःशयनेषुयशस्विनः॥ चंदनागुरुदिग्धांगास्तेद्यपांसुषु
शेरते॥ ३३॥ तेषामाभरणान्येतेगृध्रगोमायुवायसाः॥ आक्षिपंतिशिवाघोराविनदंत्यःपुनःपुनः॥ ३४॥ बाणान्विनिशितान्पीतान्निस्त्रिंशान्विमलागदाः॥
युद्धाभिमानिनःसर्वेजीवंतइवबिभ्रति॥ ३५॥ सुरूपवर्णाबहवःक्रव्यादैरवघट्टिताः॥ ऋषभप्रतिरूपाश्चशेरतेहरितस्रजः॥३६॥ अपरेपुनरालिंग्यगदाःपरि
घबाहवः॥ शेरतेऽभिमुखाःशूरादयिताइवयोषितः॥ ३७॥ बिभ्रतःकवचान्यन्येविमलान्यायुधानिच॥ नधर्षयंतिक्रव्यादाजीवंतीतिजनार्दन॥ ३८॥ क्र
व्यादैःकृष्यमाणानामपरेषांमहात्मनां॥ शातकौंभ्यःस्रजश्चित्राविप्रकीर्णाःसमंततः॥ ३९॥ एतेगोमायवोभीमानिहतानांयशस्विनां॥ कंठांतरगतान्हारा
नाक्षिपंतिसहस्रशः॥ ४०॥ सर्वेष्वपररात्रेषुयाननंदंतबंदिनः॥ स्तुतिभिश्चपरार्ध्याभिरुपचारैश्चशिक्षिताः॥४१॥तानिमाःपरिदेवंतिदुःखार्ताःपरमांगनाः॥
कृपणंवृष्णिशार्दूलदुःखशोकार्दिताभृशं॥ ४२॥ रक्तोत्पलवनानीवविभांतिरुचिराणिच॥ मुखानिपरमस्त्रीणांपरिशुष्काणिकेशव॥४३॥ रुदितादिरताह्ये
ताध्यायंत्यःसपरिच्छदाः॥ कुरुस्त्रियोऽभिगच्छंतितेनतेनैवदुःखिताः॥ ४४॥ एतान्यादित्यवर्णानितपनीयनिभानिच॥ रोषरोदनताम्राणिवक्त्राणिकुरुयोषि
तां॥ ४५॥ श्यामानांवरवर्णानांगौरीणामेकवाससां॥ दुर्योधनवरस्त्रीणांपश्यवृंदानिकेशव॥ ४६॥ आसामपरिपूर्णार्थंनिशम्यपरिदेवितं॥ इतरेतरसंक्रंदा ॥११॥
न्नविजानंतियोषितः॥४७॥ एतादीर्घमिवोच्छ्वस्यविक्रुश्यचविलप्यच॥विस्पंदमानादुःखेनवीराजहतिजीवितं॥४८॥बह्व्योदृष्ट्वाशरीराणिक्रोशंतिविलपं
तिच॥पाणिभिश्चापराघ्नंतिशिरांसिमृदुपाणयः॥ ४९॥ शिरोभिःपतितैर्हस्तैःसर्वांगैर्यूथशःकृतैः॥ इतरेतरसंपृक्तैराकीर्णाभातिमेदिनी॥५०॥ विशिरस्कान
थोकायान्दृष्ट्वाह्येताननिंदितान्॥ मुह्यंत्यनुगतानार्योविदेहानिशिरांसिच॥ ५१॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ ५२ ॥ ५३ ॥ विजग्धान्भक्षितान् ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६॥५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ इतिस्त्रीपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेषोडशोऽध्यायः ॥ १६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

शिरःकायेनसंधायप्रेक्षमाणाविचेतसः॥ अपश्यंत्योपरंतत्रनेदमस्येतिदुःखिताः ॥ ५२ ॥ बाहूरुचरणानन्यान्विशिखोन्मथितान्पृथक् ॥ संदधत्योऽसुखा
विष्टामूर्छंत्येताःपुनःपुनः॥ ५३॥ उत्कृत्यशिरसश्चान्यान्विजग्धान्मृगपक्षिभिः॥ दृष्ट्वाकाश्चिन्नजानंतिभर्तॄन्भरतयोषितः॥ ५४॥ पाणिभिश्चापराघ्नंतिशि
रांसिमधुसूदन ॥ प्रेक्ष्यभ्रातॄन्पितॄन्पुत्रान्पतींश्चनिहतान्परैः ॥ ५५ ॥ बाहुभिश्चसखड्गैश्चशिरोभिश्चसकुंडलैः ॥ अगम्यकल्पापृथिवीमांसशोणितकर्दमा॥
॥ ५६॥ बभूवभरतश्रेष्ठप्राणिभिर्गतजीवितैः॥ नदुःखेषूचिताःपूर्वंदुःखंगाहंत्यनिंदिताः॥ ५७॥ भ्रातृभिःपतिभिःपुत्रैरुपाकीर्णावसुंधरा ॥ यूथानीवकिशो
रीणांसुकेशीनांजनार्दन॥ ५८॥ स्नुषाणांधृतराष्ट्रस्यपश्यवृंदान्यनेकशः॥ इतोदुःखतरंकिंनुकेशवप्रतिभातिमे ॥ ५९ ॥ यदिमाःकुर्वतेसर्वारूपमुच्चावचंस्त्रि
यः॥ नूनमाचरितंपापंमयापूर्वेषुजन्मसु॥ ६० ॥ यापश्यामिहतान्पुत्रान्पौत्रान्भ्रातॄंश्चमाधव॥ एवमार्ताविलपतीसमाभाष्यजनार्दनम् ॥ गांधारीपुत्रशो
कार्तादर्दर्शनिहतंसुतं॥ ६१ ॥ इतिश्रीमहाभारतेस्त्रीपर्वणिस्त्रीविलापप० आयोधनदर्शनेषोडशोऽध्यायः॥ १६ ॥ ॥ ७ ॥ वैशंपायनउवाच दु
र्योधनंहतंदृष्ट्वागांधारीशोककर्शिता॥ सहसान्यपतद्भूमौछिन्नेवकदलीवने ॥ १॥ सातुलब्ध्वापुनःसंज्ञांविक्रुश्यचविलप्यच ॥ दुर्योधनमभिप्रेक्ष्यशयानंरु
धिरोक्षितं ॥ २॥ परिष्वज्यचगांधारीकृपणंपर्यदेवयत्॥ हाहापुत्रेतिशोकार्ताविललापाकुलेंद्रिया ॥ ३ ॥ सुगूढजत्रुविपुलंहारनिष्कविभूषितं ॥ वारिणाने
त्रजेनोरःसिंचंतीशोकतापिता॥ ४॥ समीपस्थंहृषीकेशमिदंवचनमब्रवीत्॥ उपस्थितेऽस्मिन्संग्रामेज्ञातीनांसंक्षयेविभो॥५॥ मामयंप्राहवार्ष्णेयप्रांजलि
र्नृपसत्तमः॥ अस्मिन्ज्ञातिसमुद्धर्षेजयमंबाब्रवीतुमे ॥६॥ इत्युक्तेजानतीसर्वमहंस्वव्यसनागमं ॥ अब्रुवंपुरुषव्याघ्रयतोधर्मस्ततोजयः ॥ ७॥ यथा
चयुध्यमानस्त्वंनवैमुह्यसिपुत्रक॥ ध्रुवंशस्त्रजितान्लोकान्प्राप्स्यस्यमरवत्प्रभो ॥८॥ इत्येवमब्रुवंपूर्वंनैनंशोचामिवैप्रभो ॥ धृतराष्ट्रंतुशोचामिकृपणंहत
बांधवं॥ ९ ॥ अमर्षणंयुधांश्रेष्ठंकृतास्त्रंयुद्धदुर्मदं॥ शयानंवीरशयनेपश्यमाधवमेसुतं॥ १० ॥ योऽयंमूर्धावसिक्तानामग्रेयातिपरंतपः ॥ सोयंपांसुषुशेतेऽ
द्यपश्यकालस्यपर्ययं॥ ११ ॥ ध्रुवंदुर्योधनोवीरोगतिंनसुलभांगतः॥ तथाह्यभिमुखःशेतेशयनेवीरसेविते॥ १२ ॥

दुर्योधनमिति॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ पंचशाखाभ्यांपंचीगुलिभ्यांपाणिभ्यां ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥

यंपुरापर्युपासीनारमयंतिवरस्त्रियः॥ तंवीरशयनेसुप्तंरमयंत्यशिवाःशिवाः॥ १३ ॥ यंपुरापर्युपासीनारमयंतिमहीक्षितः॥ महीतलस्थंनिहतंगृध्रास्तंपर्युपास
ते॥ १४ ॥ यंपुराव्यजनैरम्यैरुपवीजंतियोषितः॥ तमद्यपक्षव्यजनैरुपवीजंतिपक्षिणः ॥ १५ ॥ एषशेतेमहाबाहुर्बलवान्सत्यविक्रमः ॥ सिंहेनेवद्विपःसंख्ये
भीमसेनेनपातितः॥ १६ ॥ पश्यदुर्योधनंकृष्णशयानंरुधिरोक्षितं॥ निहतंभीमसेनेनगदांसंमृज्यभारत॥ १७॥ अक्षौहिणीर्महाबाहुर्दशचैकांचकेशव ॥ आ
नयद्यःपुरासंख्येसोऽनयान्निधनंगतः॥ १८ ॥ एषदुर्योधनःशेतेमहेष्वासोमहाबलः॥ शार्दूलइवसिंहेनभीमसेनेनपातितः॥ १९ ॥ विदुरंह्यवमन्यैषपितरंचै
वमंदभाक्॥ बालोवृद्धावमानेनमंदोमृत्युवशंगतः॥ २० ॥ निःसपत्नामहीयस्यत्रयोदशसमाःस्थिता॥ सशेतेनिहतोभूमौपुत्रोमेपृथिवीपतिः॥ २१ ॥ अप
श्यंकृष्णपृथिवींधार्तराष्ट्रानुशासितां॥ पूर्णांहस्तिगवाश्वैश्ववार्ष्णेयनतुतच्चिरं॥ २२ ॥ तामेवाद्यमहाबाहोपश्याम्यन्यानुशासितां ॥ हीनांहस्तिगवाश्वेनकिंनु
जीवामिमाधव॥ २३॥ इदंकष्टतरंपश्यपुत्रस्यापिवधान्मम॥ यदिमाःपर्युपासंतेहतान्शूरान्रणेस्त्रियः॥ २४ ॥ प्रकीर्णकेशांसुश्रोणींदुर्योधनशुभांकगां॥
रुक्मवेदीनिभांपश्यकृष्णलक्ष्मणमातरं॥ २५॥ नूनमेषापुराबालाजीवमानेमहीभुजे॥ भुजावाश्रित्यरमतेसुभुजस्यमनस्विनी॥ २६॥ कथंतुशतधानेदंहृ
दयंममदीर्यते॥ पश्यंत्यानिहतंपुत्रंपुत्रेणसहितंरणे॥ २७॥ पुत्रंरुधिरसंसिक्तमुपजिघ्रत्यनिंदिता॥ दुर्योधनंतुवामोरूःपाणिनापरिमार्जती ॥ २८॥ किंनुशो
चतिभर्तारंपुत्रंचैषामनस्विनी॥ तथाह्यवस्थिताभातिपुत्रंचाप्यभिवीक्ष्यसा॥ २९॥ स्वशिरःपंचशाखाभ्यामभिहत्यायतेक्षणा॥ पतत्युरसिवीरस्यकुरुराज
स्यमाधव॥ ३० ॥ पुंडरीकनिभाभातिपुंडरीकांतरप्रभा॥ मुखंविमृज्यपुत्रस्यभर्तुश्चैवतपस्विनी॥३१॥ यदिसत्यागमाःसंतियदिवैश्रुतयस्तथा॥ ध्रुवंलोका
नवाप्तोयंनृपोबाहुबलार्जितान्॥ ३२॥ इतिश्रीमहाभारतेस्त्रीपर्वणिस्त्रीविलापप०दुर्योधनदर्शनेसप्तदशोऽध्यायः॥ १७॥ ॥७॥ ॥७॥
गांधार्युवाच पश्यमाधवपुत्रान्मेशतसंख्यान्जितक्लमान्॥ गदयाभीमसेनेनभूयिष्ठंनिहतान्रणे॥ १ ॥ इदंदुःखतरंमेद्ययदिमामुक्तमूर्धजाः॥ हतपुत्रार
णेबालाःपरिधावंतिमेस्नुषाः॥ २ ॥ प्रासादतलचारिण्यश्चरणैर्भूषणान्वितैः॥ आपन्नायत्स्पृशंतीमांरुधिरार्द्रांवसुंधरां॥ ३॥

इतिस्त्रीपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेसप्तदशोऽध्यायः॥ १७॥ ॥७॥ ॥७॥ पश्येति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ ४ ॥ करसंमितमध्यमामुष्टिप्रमितमध्या ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥

कृच्छ्राद्दुत्सारयंतिस्मगृध्रगोमायुवायसान् ॥ दुःखेनार्ताविघूर्णंत्योमत्ताइवचरंत्युत ॥ ४ ॥ एषान्यात्वनवद्यांगीकरसंमितमध्यमा ॥ घोरमायोधनंदृष्ट्वानिप
तत्यतिदुःखिता ॥ ५ ॥ दृष्ट्वामेपार्थिवसुतामेतांलक्ष्मणमातरं ॥ राजपुत्रींमहाबाहोमनोनह्युपशाम्यति ॥ ६ ॥ भ्रातॄंश्चान्याःपितॄंश्चान्याःपुत्रांश्चनिहतान्भुवि ॥
दृष्ट्वापरिपतंत्येताःप्रगृह्यसुमहाभुजान् ॥ ७ ॥ मध्यमानांतुनारीणांवृद्धानांचापराजित ॥ आक्रंदंहतबंधूनांदारुणेवैशसेशृणु ॥ ८ ॥ रथनीडानिदेहांश्चहतानां
गजवाजिनां ॥ आश्रित्यश्रममोहार्ताःस्थिताःपश्यमहाभुज ॥ ९ ॥ अन्यांचापहृतंकायाच्चारुकुंडलमुन्नसं ॥ स्वस्यबंधोःशिरःकृष्णगृहीत्वापश्यतिष्ठतीं ॥ १० ॥
पूर्वजातिकृतंपापंमन्येनाल्पमिवानघ ॥ एताभिर्निरवद्याभिर्मयाचैवाल्पमेधया ॥ ११ ॥ यदिदंधर्मराजेनपातितंनोजनार्दन ॥ नहिनाशोस्तिवार्ष्णेयकर्म
णोःशुभपापयोः ॥ प्रत्यग्रवयसःपश्यदर्शनीयकुचाननाः ॥ १२ ॥ कुलेषुजाताह्रीमत्यःकृष्णपक्ष्माक्षिमूर्धजाः ॥ १३ ॥ हंसगद्गदभाषिण्योदुःखशोकप्रमो
हिताः ॥ सारस्यइववाशंत्यःपतिताःपश्यमाधव ॥ १४ ॥ फुल्लपद्मप्रकाशानिपुंडरीकाक्षयोषिताम् ॥ अनवद्यानिवक्त्राणितापयत्येषरश्मिवान् ॥ १५ ॥ ईर्षूणां
ममपुत्राणांवासुदेवावरोधनं ॥ मत्तमातंगदर्पाणांपश्यंत्यद्यपृथग्जनाः ॥ १६ ॥ शतचंद्राणिचर्माणिध्वजांश्चादित्यवर्चसः ॥ रौक्माणिचैववर्माणिनिष्का
नपिचकांचनान् ॥ १७ ॥ शीर्षत्राणानिचैतानिपुत्राणांमेमहीतले ॥ पश्यदीप्तानिगोविंदपावकान्सुहुतानिव ॥ १८ ॥ एषदुःशासनःशेतेशूरेणामित्रघातिना ॥
पीतशोणितसर्वांगोयुधिभीमेनपातितः ॥ १९ ॥ गदयाभीमसेनेनपश्यमाधवमेसुतं ॥ द्यूतक्लेशाननुस्मृत्यद्रौपदीनोदितेनच ॥ २० ॥ उक्ताह्यनेनपांचाली
सभायांद्यूतनिर्जिता ॥ प्रियंचिकीर्षताभ्रातुःकर्णस्यचजनार्दन ॥ २१ ॥ सहैवसहदेवेननकुलेनार्जुनेनच ॥ दासीभूतासिपांचालिक्षिप्रंप्रविशनोगृहान् ॥ २२ ॥
ततोऽहमब्रुवंकृष्णतदादुर्योधनंनृपं ॥ मृत्युपाशपरिक्षिप्तंशकुनिंपुत्रवर्जय ॥ २३ ॥ निबोधैनंसुदुर्बुद्धिंमातुलंकलहप्रियं ॥ क्षिप्रमेनंपरित्यज्यपुत्रशाम्यस्वपां
डवैः ॥ २४ ॥ नबुध्यसेत्वंदुर्बुद्धेभीमसेनममर्षणं ॥ वाङ्नाराचैस्तुदंस्तीक्ष्णैरुल्काभिरिवकुंजरं ॥ २५ ॥ तानेवंरहसिक्रुद्धोवाक्शल्यानवधारयन् ॥ उत्ससर्ज
विषंतेषुसर्पोगोवृषभेष्विव ॥ २६ ॥ एषदुःशासनःशेतेविक्षिप्यविपुलौभुजौ ॥ निहतोभीमसेनेनसिंहेनेवमहागजः ॥ २७ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ २८ ॥ इतिस्त्रीपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेअष्टादशोऽध्यायः ॥ १८ ॥ ॥ ७ ॥ एषमाधवेतिस्पष्टार्थः ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥

अत्यर्थमकरोद्रौद्रंभीमसेनोऽत्यमर्षणः ॥ दुःशासनस्ययत्क्रुद्धोऽपिबच्छोणितमाहवे ॥ २८ ॥ इतिश्रीमहाभारतेस्त्रीपर्वणिस्त्रीविलाप० गांधारीवाक्येअष्टा
॥ १३ ॥ दशोऽध्यायः ॥ १८ ॥ ॥ ७ ॥ गांधार्युवाच एषमाधवपुत्रोमेविकर्णःप्राज्ञसंमतः ॥ भूमौविनिहतःशेतेभीमेनशतधाकृतः ॥ १ ॥ गजमध्येह
तःशेतेविकर्णोमधुसूदन ॥ नीलमेघपरिक्षिप्तःशरदीवनिशाकरः ॥ २ ॥ अस्यचापग्रहेणैवपाणिःकृतकिणोमहान् ॥ कथंचिच्छिद्यतेगृध्रैरत्तुकामैस्तलत्रवान् ११
॥ ३ ॥ अस्यभार्यामिषप्रेप्सून्गृध्रकाकांस्तपस्विनी ॥ वारयत्यनिशंबालानचशक्नोतिमाधव ॥ ४ ॥ युवावृंदारकःशूरोविकर्णःपुरुषर्षभ ॥ सुखोषितःसुखार्ह
श्वशेतेपांसुषुमाधव ॥ ५ ॥ कर्णिनालीकनाराचैर्भिन्नमर्माणमाहवे ॥ अद्यापिनजहात्येनंलक्ष्मीर्भरतसत्तमं ॥ ६ ॥ एषसंग्रामशूरेणप्रतिज्ञांपालयिष्यता ॥ दु
र्मुखोऽभिमुखःशेतेहतोऽरिगणहारणे ॥ ७ ॥ तस्यैतद्वदनंकृष्णश्वापदैरर्धभक्षितं ॥ विभात्यभ्यधिकंतातसप्तम्यामिवचंद्रमाः ॥ ८ ॥ शूरस्यहिरणेकृष्णपश्यान
नमथेदृशं ॥ सकथंनिहतोऽमित्रैःपांसून्ग्रसतिमेसुतः ॥ ९ ॥ यस्याहवमुखेसौम्यस्थातानैवोपपद्यते ॥ सकथंदुर्मुखोऽमित्रैर्हतोविबुधलोकजित् ॥ १० ॥ चि
त्रसेनंहतंभूमौशयानंमधुसूदन ॥ धार्तराष्ट्रमिमंपश्यप्रतिमानंधनुष्मतां ॥ ११ ॥ तंचित्रमाल्याभरणंयुवत्यःशोककर्शिताः ॥ क्रव्यादसंघैःसहितारुदत्यःपर्यु
पासते ॥ १२ ॥ स्त्रीणांरुदितनिर्घोषःश्वापदानांचगर्जितं ॥ चित्ररूपमिदंकृष्णविचित्रंप्रतिभातिमे ॥ १३ ॥ युवावृंदारकोनित्यंप्रवरस्त्रीनिषेवितः ॥ विविंश
तिरसौशेतेध्वस्तःपांसुषुमाधव ॥ १४ ॥ शरसंकृत्तवर्माणंवीरंविशसनेहतं ॥ परिवार्यासतेगृध्राःपश्यकृष्णविविंशतिं ॥ १५ ॥ प्रविश्यसमरेशूरःपांडवानामनी
किनीं ॥ सवीरशयनेशेतेपरःसत्पुरुषोचिते ॥ १६ ॥ स्मितोपपन्नंसुनसंसुभ्रुताराधिपोपमं ॥ अतीवशुभ्रंवदनंकृष्णपश्यविविंशतेः ॥ १७ ॥ एनंहिपर्युपासं
तेबहुधावरयोषितः ॥ क्रीडंतमिवगंधर्वदेवकन्याःसहस्रशः ॥ १८ ॥ हंतारंपरसैन्यानांशूरंसमितिशोभनं ॥ निबर्हणममित्राणांदुःसहंविषहेतकः ॥ १९ ॥ दुः
सहस्यैतदाभातिशरीरंसंवृतंशरैः ॥ गिरिरात्मगतैःफुल्लैःकर्णिकारैरिवाचितः ॥ २० ॥ शातकौंभ्यास्रजाभातिकवचेनचभास्वता ॥ अग्निनेवगिरिःश्वेतोगता
सुरपिदुःसहः ॥ २१ ॥ इतिश्रीमहाभारतेस्त्रीपर्वणिस्त्रीविलापप० गांधारीवाक्येएकोनविंशोऽध्यायः ॥ १९ ॥ ॥ १३ ॥

॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ इतिस्त्रीपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेएकोनविंशोऽध्यायः ॥ १९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

अध्यर्धगुणंसार्धगुणं ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥

गांधार्युवाच अध्यर्धगुणमाहुर्यंबलेशौर्येचकेशव ॥ पित्रात्वयाचदाशार्हदृप्तंसिंहमिवोत्कटं ॥ १ ॥ योबिभेदचमूमेकोममपुत्रस्यदुर्भिदां ॥ सभूत्वामृत्युर
न्येषांस्वयंमृत्युवशंगतः ॥ २ ॥ तस्योपलक्षयेकृष्णकार्ष्णेरमिततेजसः ॥ अभिमन्योर्हतस्यापिप्रभानैवोपशाम्यति ॥ ३ ॥ एषाविराटदुहितास्नुषागांडीवधन्व
नः ॥ आर्ताबालंपतिंवीरंदृष्ट्वाशोचत्यनिंदिता ॥ ४ ॥ तमेषाहिसमागम्यभार्याभर्तारमंतिके ॥ विराटदुहिताकृष्णपाणिनापरिमार्जति ॥ ५ ॥ तस्यवक्त्रमुपाघ्रा
यसौभद्रस्यमनस्विनी ॥ विबुद्धकमलाकारंकंबुवृत्तशिरोधरं ॥ ६ ॥ काम्यरूपवतीचैषापरिष्वजतिभामिनी ॥ लज्जमानापुराचैनंमाध्वीकमदमूर्छिता ॥ ७ ॥
तस्यक्षतजसंदिग्धंजातरूपपरिष्कृतं ॥ विमुच्यकवचंकृष्णशरीरमभिवीक्षते ॥ ८ ॥ अवेक्षमाणातंबालाकृष्णत्वामभिभाषते ॥ अयंतेपुंडरीकाक्षसदृशाक्षो
निपातितः ॥ ९ ॥ बलेवीर्येचसदृशस्तेजसाचैवतेऽनघ ॥ रूपेणचतथाऽत्यर्थंशेतेभुविनिपातितः ॥ १० ॥ अत्यंतंसुकुमारस्यरांकवाजिनशायिनः ॥ कच्चिदद्य
शरीरंतेभूमौनपरितप्यते ॥ ११ ॥ मातंगभुजवर्ष्माणौज्याक्षेपकठिनत्वचौ ॥ कांचनांगदिनौशेतेनिक्षिप्यविपुलौभुजौ ॥ १२ ॥ व्यायम्यबहुधानूनंसुखसु
प्तःश्रमादिव ॥ एवंविलपतीमार्तांनहिमामभिभाषसे ॥ १३ ॥ नस्मराम्यपराधंतेकिंमांनप्रतिभाषसे ॥ ननुमांत्वंपुरादूरादभिवीक्ष्याभिभाषसे ॥ १४ ॥ नस्मरा
म्यपराधंमेकिंमांनप्रतिभाषसे ॥ आर्यामार्यसुभद्रांत्वमिमांश्चत्रिदशोपमान् ॥ १५ ॥ पितॄन्मांचैवदुःखार्तांविहायक्वगमिष्यसि ॥ तस्यशोणितदिग्धान्वैके
शानुद्यम्यपाणिना ॥ १६ ॥ उत्संगेवक्त्रमाधायजीवंतमिवपृच्छति ॥ स्वस्रीयंवासुदेवस्यपुत्रंगांडीवधन्वनः ॥ १७ ॥ कथंत्वांरणमध्यस्थंजघ्नुरेतेमहारथाः ॥ धि
गस्तुक्रूरकर्तॄंस्तान्कृपकर्णजयद्रथान् ॥ १८ ॥ द्रोणद्रौणायनीचोभौयैरहंविधवाकृता ॥ रथर्षभाणांसर्वेषांकथमासीत्तदामनः ॥ १९ ॥ बालंत्वांपरिवार्यै
कंममदुःखायजघ्नुषां ॥ कथंनुपांडवानांचपंचालानांतुपश्यतां ॥ २० ॥ त्वंवीरनिधनंप्राप्तोनाथवान्सन्ननाथवत् ॥ दृष्ट्वाबहुभिराक्रंदेनिहतंत्वांपितातव ॥
॥ २१ ॥ वीरःपुरुषशार्दूलःकथंजीवतिपांडवः ॥ नराज्यलाभोविपुलःशत्रूणांचपराभवः ॥ २२ ॥ प्रीतिंधास्यतिपार्थानांत्वामृतेपुष्करेक्षण ॥ तवशस्त्रजितांल्लो
कान्धर्मेणचदमेनच ॥ २३ ॥ क्षिप्रमन्वागमिष्यामितत्रमांप्रतिपालय ॥ दुर्मरंपुनरप्राप्तेकालेभवतिकेनचित् ॥ २४ ॥ यदहंत्वांरणेदृष्ट्वाहतंजीवामिदुर्भगा ॥
कामिदानींनरव्याघ्रश्लक्ष्णयास्मितयागिरा ॥ २५ ॥ पितृलोकेसमेत्यान्यांमामिवामंत्रयिष्यसि ॥ नूनमप्सरसांस्वर्गेमनांसिप्रमथिष्यसि ॥ २६ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

२७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ वपुःशस्ताकृतिः वपुःक्लीबंतनौशस्ताकृतावपीतिमेदिनी ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ इतिस्त्रीपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेविंशतितमोऽध्यायः ॥ २० ॥

परमेणचरूपेणगिराचस्मितपूर्वया ॥ प्राप्यपुण्यकृतांल्लोकानप्सरोभिःसमेयिवान् ॥ २७॥ सौभद्रविहरन्कालेस्मरेथाःसुकृतानिमे ॥ एतावानिहसंवासोवि
हितस्तेमयासह ॥ २८ ॥ षण्मासान्सप्तमेमासित्वंवीरनिधनंगतः ॥ इत्युक्तवचनामेतामपकर्षतिदुःखितां ॥ २९ ॥ उत्तरांमोघसंकल्पांमत्स्यराजकुलस्त्रियः॥
उत्तरामपकृष्यैनामार्तामार्ततराःस्वयं ॥ ३० ॥ विराटंनिहतंदृष्ट्वाक्रोशंतिविलपंतिच ॥ द्रोणास्त्रशरसंकृत्तंशयानंरुधिरोक्षितं ॥ ३१ ॥ विराटंवितुदंत्येतेगृध्रगो
मायुवायसाः ॥ वितुद्यमानंविहगैर्विराटमसितेक्षणाः ॥ ३२ ॥ नशक्नुवंतिविहगान्निवारयितुमातुराः ॥ आसामातपतप्तानामायासेनचयोषितां ॥ ३३ ॥ श्र
मेणचविवर्णानांवक्त्राणांविप्लुतंवपुः ॥ उत्तरंचाभिमन्युंचकांबोजंचसुदक्षिणं ॥ ३४ ॥ शिशूनेतान्हतान्पश्यलक्ष्मणंचसुदर्शनं ॥ आयोधनशिरोमध्येशया
नंपश्यमाधव ॥ ३५ ॥ इतिश्रीमहाभारतेस्त्रीपर्वणिस्त्रीविला० गांधारीवाक्येविंशतितमोऽध्यायः ॥ २० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ गांधार्युवाच
एषवैकर्तनःशेतेमहेष्वासोमहारथः ॥ ज्वलितानलवत्संख्येसंशांतःपार्थतेजसा ॥ १ ॥ पश्यवैकर्तनंकर्णंनिहत्यातिरथान्बहून् ॥ शोणितौघपरीतांगंशयानंप
तितंभुवि ॥ २ ॥ अमर्षीदीर्घरोषश्चमहेष्वासोमहाबलः ॥ रणेविनिहतःशेतेशूरोगांडीवधन्वना ॥ ३ ॥ यंस्मपांडवसंत्रासान्ममपुत्रामहारथाः ॥ प्रायुध्यंतपुर
स्कृत्यमातंगाइवयूथपं ॥ ४ ॥ शार्दूलमिवसिंहेनसमरेसव्यसाचिना ॥ मातंगमिवमत्तेनमातंगेननिपातितं ॥ ५ ॥ समेताःपुरुषव्याघ्रनिहतंशूरमाहवे ॥ प्रकीर्ण
मूर्धजाःपत्न्योरुदत्यःपर्युपासते ॥ ६ ॥ उद्विग्नःसततंयस्माद्धर्मराजोयुधिष्ठिरः ॥ त्रयोदशसमानिद्रांचिंतयन्नाध्यगच्छत ॥ ७ ॥ अनाधृष्यःपरैर्युद्धेशत्रुभिर्मघ
वानिव ॥ युगांताग्निरिवार्चिष्मान्हिमवानिवनिश्चलः ॥ ८ ॥ सभूत्वाशरणंवीरोधार्तराष्ट्रस्यमाधव ॥ भूमौविनिहतःशेतेवातभग्नइवद्रुमः ॥ ९ ॥ पश्यकर्णस्य
पत्नींत्वंवृषसेनस्यमातरं ॥ लालप्यमानांकरुणंरुदतींपतितांभुवि ॥ १० ॥ आचार्यशापोऽनुगतोध्रुवंत्वांयदग्रसच्चक्रमिदंधरित्री ॥ ततःशरेणापहृतंशिरस्तेध
नंजयेनाहवशोभिनायुधि ॥ ११ ॥ हाहाधिगेषापतिताविसंज्ञासमीक्ष्यजांबूनदबद्धकक्षं ॥ कर्णंमहाबाहुमदीनसत्वंसुषेणमातारुदतीभृशार्ता ॥ १२ ॥ अल्पा
वशेषोऽपिकृतोमहात्माशरीरभक्षैःपरिभक्षयद्भिः ॥ द्रष्टुंननःप्रीतिकरःशशीवकृष्णस्यपक्षस्यचतुर्दशाहे ॥ १३ ॥

एषवैकर्तनइतिआवंत्यंभीमसेनेनेतिचस्पष्टार्थौएकविंशद्वाविंशौ ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ १४ ॥ इतिस्त्रीपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेएकविंशतितमोऽध्यायः ॥ २१ ॥ ॥ ७ ॥ आवंत्यमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ वार्धक्षत्रिर्जयद्रथः ॥ ७ ॥ ८ ॥

सावर्तमानापतितापृथिव्यामुत्थायदीनापुनरेवचैषा ॥ कर्णस्यवक्त्रंपरिजिघ्रमाणारोरूयतेपुत्रवधाभितप्ता ॥ १४ ॥ इतिश्रीमहाभारतेस्त्रीपर्वणिस्त्रीवि
लापपर्वणिकर्णदर्शनोनामैकविंशतिमोऽध्यायः ॥ २१ ॥ गांधार्युवाच आवंत्यंभीमसेनेनभक्षयंतिनिपातितं ॥ गृध्रगोमायवःशूरंबहुबंधुमबंधुवत् ॥
॥ १ ॥ तंपश्यकदनंकृत्वाशूराणांमधुसूदन ॥ शयानंवीरशयनेरुधिरेणसमुक्षितं ॥ २ ॥ तंसृगालाश्चकंकाश्चक्रव्यादाश्चपृथग्विधाः ॥ तेनतेनविकर्षंतिपश्य
कालस्यपर्ययं ॥ ३ ॥ शयानंवीरशयनेशूरमाक्रंदकारिणं ॥ आवंत्यमभितोनार्योरुदत्यःपर्युपासते ॥ ४ ॥ प्रातिपेयंमहेष्वासंहतंभल्लेनबाल्हिकं ॥ प्रसुप्तमिवशा
र्दूलंपश्यकृष्णमनस्विनं ॥ ५ ॥ अतीवमुखवर्णोऽस्यनिहतस्यापिशोभते ॥ सोमस्येवाभिपूर्णस्यपौर्णमास्यांसमुद्यतः ॥ ६ ॥ पुत्रशोकाभितप्तेनप्रतिज्ञांचाभिर
क्षता ॥ पाकशासनिनासंख्येवार्धक्षत्रिर्निपातितः ॥ ७ ॥ एकादशचमूर्भित्वारक्ष्यमाणंमहात्मना ॥ सत्यंचिकीर्षतापश्यहतमेनंजयद्रथं ॥ ८ ॥ सिंधुसौवीर
भर्तारंदर्पपूर्णमनस्विनं ॥ भक्षयंतिशिवागृध्राजनार्दनजयद्रथं ॥ ९ ॥ संरक्ष्यमाणंभार्याभिरनुरक्ताभिरच्युत ॥ भीषयंत्योविकर्षंतिगहनंनिम्नमंतिकात् ॥ १० ॥
तमेताःपर्युपासंतेरक्ष्यमाणंमहाभुजं ॥ सिंधुसौवीरभर्तारंकांबोजयवनस्त्रियः ॥ ११ ॥ यदाकृष्णामुपादायप्राद्रवत्केकयैःसह ॥ तदैववध्यःपांडूनांजनार्दन
जयद्रथः ॥ १२ ॥ दुःशलांमानयद्भिस्तुयदामुक्तोजयद्रथः ॥ कथमद्यनतांकृष्णमानयंतिस्मतेपुनः ॥ १३ ॥ सैषाममसुताबालाविलपंतीचदुःखिता ॥ आत्म
नाहंतिचात्मानमाक्रोशंतीचपांडवान् ॥ १४ ॥ किंनुदुःखतरंकृष्णपरंममभविष्यति ॥ यत्सुताविधवाबालास्नुषाश्चनिहतेश्वराः ॥ १५ ॥ हाहाधिग्दुःशलांप
श्यवीतशोकभयामिव ॥ शिरोभर्तुरनासाद्यधावमानामितस्ततः ॥ १६ ॥ वारयामासयःसर्वान्पांडवान्पुत्रगृद्धिनः ॥ सहत्वाविपुलाःसेनाःस्वयंमृत्युवशंग
तः ॥ १७ ॥ तंमत्तमिवमातंगंवीरंपरमदुर्जयं ॥ परिवार्यरुदंत्येताःस्त्रियश्चंद्रोपमाननाः ॥ १८ ॥ इतिश्रीमहाभारतेस्त्रीपर्वणिस्त्रीवि० गांधारीवाक्येद्वाविंशो
ऽध्यायः ॥ २२ ॥ ॥ ७ ॥ गांधार्युवाच एषशल्योहतःशेतेसाक्षान्नकुलमातुलः ॥ धर्मज्ञेनहतस्तातधर्मराजेनसंयुगे ॥ १ ॥ यस्त्वयास्पर्धते
नित्यंसर्वत्रपुरुषर्षभ ॥ सएषनिहतःशेतेमद्रराजोमहाबलः ॥ २ ॥ येनसंगृह्णतातातरथमाधिरथेर्युधि ॥ जयार्थंपांडुपुत्राणांयदातेजोवधःकृतः ॥ ३ ॥

॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ इतिस्त्रीपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेद्वाविंशोऽध्यायः ॥ २२ ॥ ॥ ७ ॥ एषइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥४॥५॥६॥७॥वासिताः करिण्यः गृष्टयः सकृत्प्रसूताः ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥११ ॥ अहिनादत्त्रासुरेण॥१२ ॥ १३॥ भीष्मकृत् भयंकरकर्मकृत् ॥१४॥१५॥१६॥१७॥१८ ॥ १९ ॥ शास्त्रंआज्ञां ॥ २०॥

अहोधिक्पश्यशल्यस्यपूर्णचंद्रसुदर्शनं॥ मुखंपद्मपलाशाक्षंकाकैरादष्टमव्रणं॥ ४॥ अस्यचामीकराभस्यतप्तकांचनसप्रभा ॥ आस्याद्विनिःसृताजिह्वाभ
क्ष्यतेकृष्णपक्षिभिः॥ ५॥ युधिष्ठिरेणनिहतंशल्यंसमितिशोभनं॥ रुदत्यःपर्युपासंतेमद्रराजंकुलांगनाः॥ ६॥ एताःसुसूक्ष्मवसनामद्रराजंनरर्षभं ॥ क्रोशं
त्योऽथसमासाद्यक्षत्रियाःक्षत्रियर्षभं॥ ७॥ शल्यंनिपतितंनार्यःपरिवार्याभितःस्थिताः॥ वासितागृष्टयःपंकेपरिमग्नमिवद्विपं॥ ८ ॥ शल्यंशरणदंशूरंपश्ये
मंवृष्णिनंदन॥ शयानंवीरशयनेशरैर्विशकलीकृतं॥ ९॥ एषशैलालयोराजाभगदत्तःप्रतापवान्॥ गजांकुशधरःश्रीमान्शेतेभुविनिपातितः ॥ १० ॥ य
स्यरुक्ममयीमालाशिरस्येषाविराजते॥ श्वापदैर्भक्ष्यमाणस्यशोभयंतीवमूर्धजान्॥ ११॥ एतेनकिलपार्थस्ययुद्धमासीत्सुदारुणं ॥ रोमहर्षणमत्युग्रंशक्र
स्यत्वहिनायथा ॥ १२॥ योधयित्वामहाबाहुरेषपार्थंधनंजयं॥ संशयंगमयित्वाचकुंतीपुत्रेणपातितः ॥ १३॥ यस्यनास्तिसमोलोकेशौर्येवीर्येचकश्चन ॥
सएषनिहतःशेतेभीष्मोभीष्मकृदाहवे॥ १४॥ पश्यशांतनवंकृष्णशयानंसूर्यवर्चसं॥ युगांतइवकालेनपतितंसूर्यमंबरात्॥ १५॥ एषतप्त्वारणेशत्रून्शस्त्रता
पेनवीर्यवान्॥ नरसूर्योऽस्तमभ्येतिसूर्योऽस्तमिवकेशव॥ १६॥ शरतल्पगतंभीष्ममूर्ध्वरेतसमच्युतं॥ शयानंवीरशयनेपश्यशूरनिषेविते॥ १७ ॥ कर्णिना
लीकनाराचैरास्तीर्यशयनोत्तमं॥ आविश्यशेतेभगवान्स्कंदःशरवणंयथा॥ १८॥ अतूलपूर्णंगांगेयस्त्रिभिर्बाणैःसमन्वितं॥ उपधायोपधानाग्र्यंदत्तंगांडीव
धन्वना॥ १९॥ पालयानःपितुःशास्त्रमूर्ध्वरेतामहायशाः॥ एषशांतनवःशेतेमाधवाप्रतिमोयुधि ॥ २०॥ धर्मात्मातातसर्वज्ञःपारावर्येणनिर्णये ॥ अमर्त्य
इवमर्त्यःसन्नेषप्राणानधारयत्॥ २१॥ नास्तियुद्धेकृतीकश्चिन्नविद्वान्नपराक्रमी॥ यत्रशांतनवोभीष्मःशेतेऽद्यनिहतःशरैः ॥ २२ ॥ स्वयमेतेनशूरेणपृच्छ
मानेनपांडवैः॥ धर्मज्ञेनाहवेमृत्युरादिष्टःसत्यवादिना॥ २३॥ प्रनष्टःकुरुवंशश्चपुनर्येनसमुद्धृतः॥ सगतःकुरुभिःसार्धंमहाबुद्धिःपराभवं ॥ २४ ॥ धर्मेषुकु
रवःकंनुपरिप्रक्ष्यंतिमाधव॥गतेदेवव्रतेस्वर्गंदेवकल्पेनरर्षभे॥ २५॥

निर्णयेपारावर्येण परावरौपरलोकेहलोकौ तद्विषयेणज्ञानेन तत्त्वज्ञानबलेनप्राणानधारयदित्यर्थः ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ धक्ष्यंदग्ध्वा ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ इतिस्त्रीपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेत्रयोविंशो

अर्जुनस्यविनेतारमाचार्यसात्यकेस्तथा ॥ तंपश्यपतितंद्रोणंकुरूणांगुरुमुत्तमं ॥ २६ ॥ अस्त्रंचतुर्विधंवेदयथैवत्रिदशेश्वरः ॥ भार्गवोवामहावीर्यस्तथाद्रोणो
पिमाधव ॥ २७ ॥ यस्यप्रसादाद्बीभत्सुः पांडवःकर्मदुष्करं ॥ चकारसहतःशेतेनैनमस्त्राण्यपालयन् ॥ २८ ॥ यंपुरोधायकुरवआह्वयंतिस्मपांडवान् ॥ सोयंश
स्त्रभृतांश्रेष्ठोद्रोणःशस्त्रैःपरिक्षतः ॥ २९ ॥ यस्यनिर्दहतःसेनांगतिरग्नेरिवाभवत् ॥ सभूमौनिहतःशेतेशांतार्चिरिवपावकः ॥ ३० ॥ धनुर्मुष्टिरशीर्णश्चहस्तावा
पश्चमाधव ॥ द्रोणस्यनिहतस्याजौदृश्यतेजीवतोयथा ॥ ३१ ॥ वेदायस्माच्चचत्वारःसर्वाण्यस्त्राणिकेशव ॥ अनपेतानिवैशूराद्यथैवादौप्रजापतेः ॥ ३२ ॥ वं
दनार्हाविमौतस्यबंदिभिर्वंदितौशुभौ ॥ गोमायवोविकर्षंतिपादौशिष्यशतार्चितौ ॥ ३३ ॥ द्रोणंद्रुपदपुत्रेणनिहतंमधुसूदन ॥ कृपीकृपणमन्वास्तेदुःखोपहत
चेतना ॥ ३४ ॥ तांपश्यरुदतीमार्तांमुक्तकेशीमधोमुखीं ॥ हतंपतिमुपासंतींद्रोणंशस्त्रभृतांवरं ॥ ३५ ॥ बाणैर्भिन्नतनुत्राणंधृष्टद्युम्नेनकेशव ॥ उपास्तेवैमृधेद्रो
णंजटिलाब्रह्मचारिणी ॥ ३६ ॥ प्रेतकृत्येचयततेकृपीकृपणमातुरा ॥ हतस्यसमरेभर्तुःसुकुमारीयशस्विनी ॥ ३७ ॥ अग्नीनाधायविधिवच्चितांप्रज्वाल्यसर्वतः ॥
द्रोणमाधायगायंतित्रीणिसामानिसामगाः ॥ ३८ ॥ कुर्वंतिचचितामेतेजटिलाब्रह्मचारिणः ॥ धनुर्भिःशक्तिभिश्चैवरथनीडैश्चमाधव ॥ ३९ ॥ शरैश्चविविधै
रन्यैर्धक्ष्यतेभूरितेजसं ॥ इतिद्रोणंसमाधायशंसंतिचरुदंतिच ॥ ४० ॥ सामभिस्त्रिभिरंतस्थैरनुशंसंतिचापरे ॥ अग्नावग्निंसमाधायद्रोणंहुत्वाहुताशने ॥ ४१ ॥
गच्छंत्यभिमुखागंगांद्रोणशिष्याद्विजातयः ॥ अपसव्यांचितिंकृत्वापुरस्कृत्यकृपींचते ॥ ४२ ॥ इतिश्रीमहाभारतेस्त्रीपर्वणिस्त्रीवि० गांधारीवचनेत्रयोविं
शोऽध्यायः ॥ २३ ॥ ॥ ७ ॥ गांधार्युवाच सोमदत्तसुतंपश्ययुयुधानेनपातितं ॥ वितुद्यमानंविहगैर्बहुभिर्माधवांतिके ॥ १ ॥ पुत्रशोकाभिसं
तप्तःसोमदत्तोजनार्दन ॥ युयुधानंमहेष्वासंगर्हयन्निवदृश्यते ॥ २ ॥ असौहिभूरिश्रवसोमाताशोकपरिप्लुता ॥ आश्वासयतिभर्तारंसोमदत्तमनिंदिता ॥ ३ ॥
दिष्ट्यानैनंमहाराजदारुणंभरतक्षयं ॥ कुरुसंक्रंदनंघोरंयुगांतमनुपश्यसि ॥ ४ ॥ दिष्ट्यायूपध्वजंपुत्रंवीरंभूरिसहस्रदं ॥ अनेकक्रतुयज्वानंनिहतंनानुपश्यसि ॥
॥ ५ ॥ दिष्ट्यास्नुषाणामाक्रंदेघोरंविलपितंबहु ॥ नश्टणोषिमहाराजसारसीनामिवार्णवे ॥ ६ ॥

ध्यायः ॥ २३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ सोमदत्तसुतमितिस्पष्टार्थश्चतुर्विंशः ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ १६ ॥

११

॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ बीभत्सुरतिनिर्मलकर्मा अतिबीभत्संअतिगर्हितं ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥

एकवस्त्रार्धसंवीताःप्रकीर्णासितमूर्धजाः ॥ स्नुषास्तेपरिधावंतिहतापत्याहतेश्वराः ॥ ७ ॥ श्वापदैर्भक्ष्यमाणंत्वमहोदिष्ट्यानपश्यसि ॥ छिन्नबाहुंनरव्याघ्रमर्जुने
ननिपातितं ॥ ८ ॥ शलंविनिहतंसंख्येभूरिश्रवसमेवच ॥ स्नुषाश्चविविधाःसर्वादिष्ट्यानाद्येहपश्यसि ॥ ९ ॥ दिष्ट्यातत्कांचनंछत्रंयूपकेतोर्महात्मनः ॥ विनि
कीर्णंरथोपस्थेसौमदत्तेर्नपश्यसि ॥ १० ॥ अमूस्तुभूरिश्रवसोभार्याःसात्यकिनाहतं ॥ परिवार्यानुशोचंतिभर्तारमसितेक्षणाः ॥ ११ ॥ एताविलप्यकरुणंभर्तृ
शोकेनकर्शिताः ॥ पतंत्यभिमुखाभूमौकृपणंबतकेशव ॥ १२ ॥ बीभत्सुरतिबीभत्संकर्मेदमकरोत्कथं ॥ प्रमत्तस्ययदच्छैत्सीद्बाहुंशूरस्ययज्वनः ॥ १३ ॥ ततः
पापतरंकर्मकृतवानपिसात्यकिः ॥ यस्मात्प्रायोपविष्टस्यप्राहार्षीत्संशितात्मनः ॥ १४ ॥ एकोद्वाभ्यांहतःशेषेत्वमधर्मेणधार्मिक ॥ किंनुवक्ष्यतिवैसत्सुगोष्ठीषु
चसभासुच ॥ १५ ॥ अपुण्यमयशस्यंचकर्मेदंसात्यकिःस्वयं ॥ इतियूपध्वजस्यैताःस्त्रियःक्रोशंतिमाधव ॥ १६ ॥ भार्यायूपध्वजस्यैषाकरसंमितमध्यमा ॥ कृ
त्वोत्संगेभुजंभर्तुःकृपणंपरिदेवति ॥ १७ ॥ अयंसहंताशूराणांमित्राणामभयप्रदः ॥ प्रदातागोसहस्राणांक्षत्रियांतकरःकरः ॥ १८ ॥ अयंसरसनोत्कर्षीपीन
स्तनविमर्दकः ॥ नाभ्यूरुजघनस्पर्शीनीवीविस्रंसनःकरः ॥ १९ ॥ वासुदेवस्यसान्निध्येपार्थेनाक्लिष्टकर्मणा ॥ युध्यतःसमरेऽन्येनप्रमत्तस्यनिपातितः ॥ २० ॥
किंनुवक्ष्यसिसंसत्सुकथासुचजनार्दन ॥ अर्जुनस्यमहत्कर्मस्वयंवासकिरीटभृत् ॥ २१ ॥ इत्येवंगर्हयित्वैषातूष्णीमास्तेवरांगना ॥ तामेतामनुशोचंतिसपत्न्यः
स्वामिवस्नुषां ॥ २२ ॥ गांधारराजःशकुनिर्बलवान्सत्यविक्रमः ॥ निहतःसहदेवेनभागिनेयेनमातुलः ॥ २३ ॥ यःपुराहेमदंडाभ्यांव्यजनाभ्यांस्मवीज्यते ॥
सएषपक्षिभिःपक्षैःशयानउपवीज्यते ॥ २४ ॥ यःस्वरूपाणिकुरुतेशतशोऽथसहस्रशः ॥ तस्यमायाविनोमायादग्धाःपांडवतेजसा ॥ २५ ॥ माययानिकृति
प्रज्ञोजितवान्योयुधिष्ठिरं ॥ सभायांविपुलंराज्यंसपुनर्जीवितंजितः ॥ २६ ॥ शकुंताःशकुनिंकृष्णसमंतात्पर्युपासते ॥ कैतवंममपुत्राणांविनाशायोपशि
क्षितं ॥ २७ ॥ एतेनैतन्महद्वैरंप्रसक्तंपांडवैःसह ॥ वधायममपुत्राणामात्मनःसगणस्यच ॥ २८ ॥ यथैवममपुत्राणांलोकाःशस्त्रजिताःप्रभो ॥ एवमस्यापिदु
र्बुद्धेर्लोकाःशस्त्रेणवैजिताः ॥ २९ ॥ कथंचनायंतत्रापिपुत्रान्मेभ्रातृभिःसह ॥ विरोधयेदृजुप्रज्ञाननृजुर्मधुसूदन ॥ ३० ॥ इतिश्रीमहाभारतेस्त्रीपर्वणिस्त्री
वि० गांधारीवाक्येचतुर्विंशोऽध्यायः ॥ २४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ इतिस्त्रीपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेचतुर्विंशोऽध्यायः ॥ २४ ॥ ॥ छ ॥

॥ १६ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

कांबोजमिति कांबोजास्तरणंकंबलविशेषः ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥

गांधार्युवाच कांबोजंपश्यदुर्धर्षकांबोजास्तरणोचितम् ॥ शयानमृषभस्कंधंहतंपांसुषुमाधव ॥ १ ॥ यस्यक्षतजसंदिग्धौबाहूचंदनभूषितौ ॥ अवेक्ष्यकरुणं भार्याविलपत्यतिदुःखिता ॥ २ ॥ इमौतौपरिघप्रख्यौबाहूशुभतलांगुली ॥ ययोर्विवरमापन्नांनरतिर्मांपुराजहात् ॥ ३ ॥ कांगतिंतुगमिष्यामित्वयाहीना जनेश्वर ॥ हतबंधुरनाथाचवेपंतीमधुरस्वरा ॥ ४ ॥ आतपेक्लाम्यमानानांविविधानामिवस्रजाम् ॥ क्लांतानामपिनारीणांनश्रीर्जहतिवैतनूः ॥ ५ ॥ शयानमभि तःशूरंकालिंगंमधुसूदन ॥ पश्यदीप्तांगदयुगप्रतिनद्धमहाभुजम् ॥ ६ ॥ मागधानामधिपतिंजयत्सेनंजनार्दन ॥ आवार्यसर्वतःपत्न्यःप्ररुदंत्यःसुविह्वलाः ॥ ७ ॥ आसामायतनेत्राणांसुस्वराणांजनार्दन ॥ मनःश्रुतिहरोनादोमनोमोहयतीवमे ॥ ८ ॥ प्रकीर्णवस्त्राभरणारुदत्यःशोककर्शिताः ॥ स्वास्तीर्णशयनो पेतामागध्यःशेरतेभुवि ॥ ९ ॥ कोसलानामधिपतिंराजपुत्रंबृहद्बलं ॥ भर्तारंपरिवार्यैताःपृथक्प्ररुदिताःस्त्रियः ॥ १० ॥ अस्यगात्रगतान्बाणान्कार्ष्णिबाहुब लार्पितान् ॥ उद्धरंत्यसुखाविष्टामूर्च्छमानाःपुनःपुनः ॥ ११ ॥ आसांसर्वानवद्यानामातपेनपरिश्रमात् ॥ प्रम्लाननलिनाभानिभांतिवक्त्राणिमाधव ॥ १२ ॥ द्रोणेननिहताःशूराःशेरतेरुचिरांगदाः ॥ धृष्टद्युम्नसुताःसर्वेशिशवोहेममालिनः ॥ १३ ॥ रथाग्न्यगारंचापार्चिंशरशक्तिगदेंधनं ॥ द्रोणमासाद्यनिर्द ग्धाःशलभाइवपावकं ॥ १४ ॥ तथैवनिहताःशूराःशेरतेरुचिरांगदाः ॥ द्रोणेनाभिमुखाःसर्वेभ्रातरःपंचकेकयाः ॥ १५ ॥ तप्तकांचनवर्माणस्तालध्वजरथव्र जाः ॥ भासयंतिमहींभासाज्वलिताइवपावकाः ॥ १६ ॥ द्रोणेनद्रुपदंसंख्येपश्यमाधवपातितं ॥ महाद्विपमिवारण्येसिंहेनमहताहतं ॥ १७ ॥ पांचालराज्ञोवि मलंपुंडरीकाक्षपांडुरं ॥ आतपत्रंसमाभातिशरदीवनिशाकरः ॥ १८ ॥ एतास्तुद्रुपदंवृद्धंस्नुषाभार्याश्चदुःखिताः ॥ दग्ध्वागच्छंतिपांचाल्यंराजानमपसव्यतः ॥ १९ ॥ धृष्टकेतुंमहात्मानंचेदिपुंगवमंगनाः ॥ द्रोणेननिहतंशूरंहरंतिहृतचेतसः ॥ २० ॥ द्रोणास्त्रमभिहत्यैषविमर्देमधुसूदन ॥ महेष्वासोहतःशेतेनद्याहृतइ वद्रुमः ॥ २१ ॥ एषचेदिपतिःशूरोधृष्टकेतुर्महारथः ॥ शेतेविनिहतःसंख्येहत्वाशत्रून्सहस्रशः ॥ २२ ॥ वितुद्यमानंविहगैस्तंभार्याःपर्युपाश्रिताः ॥ चेदिराजं हृषीकेशहतंसबलबांधवं ॥ २३ ॥ दाशार्हपुत्रजंवीरंशयानंसत्यविक्रमं ॥ आरोप्यांकेरुदंत्येताश्चेदिराजवरांगनाः ॥ २४ ॥ अस्यपुत्रंहृषीकेशसुवक्त्रंचारुकुं डलं ॥ द्रोणेनसमरेपश्यनिकृत्तंबहुधाशरैः ॥ २५ ॥

॥ २३ ॥ दाशार्हपुत्रजमित्यत्रपुत्र्यामपिपुत्रशब्दः ॥ २४ ॥ २५ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

पितरमितिपितृपदस्यावृत्तिःशोकाकुलत्वान्नदोषाय॥२६॥२७॥२८॥२९॥३०॥३१॥३२॥३३॥३४॥३५॥तयोर्भीष्मविदुरयोः दर्शनंअनागतावेक्षणं॥३६॥३७॥३८॥३९॥४०॥४१॥४२॥४३॥४४

पितरंनूनमाजिस्थंयुध्यमानंपरैःसह॥ नाजहात्पितरंवीरमद्यापिमधुसूदन॥ २६॥ एवंममापिपुत्रस्यपुत्रःपितरमन्वगात्॥ दुर्योधनंमहाबाहोलक्ष्मणःपरवी
रहा॥ २७॥ विंदानुविंदावावंत्यौपतितौपश्यमाधव ॥ हिमांतेपुष्पितौशालौमरुतागलिताविव ॥ २८॥ कांचनांगदवर्माणौबाणखड्गधनुर्धरौ॥ ऋषभप्रति
रूपाक्षौशयानौविमलस्रजौ॥ २९ ॥ अवध्याःपांडवाःकृष्णसर्वएवत्वयासह ॥ येमुक्ताद्रोणभीष्माभ्यांकर्णाद्वैकर्तनात्कृपात्॥ ३० ॥ दुर्योधनाद्द्रोणसुतात्सैं
धवाच्चजयद्रथात्॥ सोमदत्ताद्विकर्णाच्चशूराच्चकृतवर्मणः॥ ३१ ॥ येहन्युःशस्त्रवेगेनदेवानपिनरर्षभाः॥ तइमेनिहताःसंख्येपश्यकालस्यपर्ययं॥ ३२॥ ना
तिभारोऽस्तिदैवस्यध्रुवंमाधवकश्चन॥ यदिमेनिहताःशूराःक्षत्रियैःक्षत्रियर्षभाः॥ ३३ ॥ तदैवनिहताःकृष्णममपुत्रास्तरस्विनः॥ यदैवाकृतकामस्त्वमुपप्ल
व्यंगतःपुनः॥ ३४ ॥शांतनोश्चैवपुत्रेणप्राज्ञेनविदुरेणच ॥ तदैवोक्तास्मिमास्नेहंकुरुष्वात्मसुतेष्विति ॥ ३५ ॥ तयोर्हिदर्शनंनैतन्मिथ्याभवितुमर्हति॥ अ
चिरेणैवमेपुत्राभस्मीभूताजनार्दन॥ ३६॥ वैशंपायनउवाच इत्युक्त्वान्यपतद्भूमौगांधारीशोकमूर्छिता ॥ दुःखोपहतविज्ञानाधैर्यमुत्सृज्यभारत॥ ३७॥
ततःकोपपरीतांगीपुत्रशोकपरिप्लुता॥ जगामशौरिंदोषेणगांधारीव्यथितेंद्रिया॥ ३८॥ गांधार्युवाच पांडवाधार्तराष्ट्राश्चदग्धाःकृष्णपरस्परं॥ उपेक्षि
ताविनश्यंतस्त्वयाकस्माज्जनार्दन॥ ३९ ॥शक्तेनबहुभृत्येनविपुलेतिष्ठताबले ॥ उभयत्रसमर्थेनश्रुतवाक्येनचैवह॥ ४० ॥ इच्छतोपेक्षितोनाशःकुरूणांम
धुसूदन॥ यस्मात्त्वयामहाबाहोफलंतस्मादवाप्नुहि॥ ४१॥ पतिशुश्रूषयायन्मेतपःकिंचिदुपार्जितं॥ तेनत्वांदुरवापेनशप्स्येचक्रगदाधरं॥ ४२॥ यस्मात्परस्प
रंघ्नंतोज्ञातयःकुरुपांडवाः॥ उपेक्षितास्तेगोविंदतस्माज्ज्ञातीन्वधिष्यसि॥ ४३॥ त्वमप्युपस्थितेवर्षेषट्त्रिंशेमधुसूदन॥ हतज्ञातिर्हतामात्योहतपुत्रोवनेचरः
॥ ४४॥ अनाथवदविज्ञातोलोकेष्वनभिलक्षितः॥ कुत्सितेनाभ्युपायेननिधनंसमवाप्स्यसि॥ ४५॥ तवाप्येवंहतसुतानिहतज्ञातिबांधवाः॥ स्त्रियःपरिपति
ष्यंतियथैताभरतस्त्रियः॥ ४६॥ वैशंपायनउवाच तच्छ्रुत्वावचनंघोरंवासुदेवोमहामनाः॥ उवाचदेवींगांधारीमीषदभ्युत्स्मयन्निव॥ ४७॥ जानेहमेतदप्ये
वंचीर्णंचरसिक्षत्रिये॥ दैवादेवविनश्यंतिवृष्णयोनात्रसंशयः॥ ४८॥ संहर्तावृष्णिचक्रस्यनान्योमद्विद्यतेशुभे॥ अवध्यास्तेनरैरन्यैरपिवादेवदानवैः॥ ४९॥

॥४५॥तवापीति अनिरस्तःपरध्वंसोयातिशक्तमुपेक्षकं कुलध्वंसप्रसूतार्तिर्गांधार्याइवकेशवं॥४६॥अभ्युत्स्मयन्नीषत्ध्वंसयन्॥४७॥ चीर्णंचरसिमदनुष्ठितमेवानुतिष्ठसि स्वतपोनाशार्थमितिभावः॥४८॥४९

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ ५० ॥ इतिस्त्रीपर्वणिनैल० भारतभावदीपे पंचविंशोऽध्यायः ॥ २५ ॥ ॥ ९ ॥ उत्तिष्ठेति ॥ १ ॥ दुष्कृतंदुराचरितंस्वकीयं ॥ २ ॥ वैरप्रियंपुरुषंवैरपुरुषं ॥ ३ ॥ द्वौपूर्वापरदुःखद्वयरूपौ ॥ ४ ॥

परस्परकृतंनाशंयतःप्राप्स्यंतियादवाः ॥ इत्युक्तवतिदाशार्हेपांडवास्त्रस्तचेतसः ॥ बभूवुर्भृशसंविग्नानिराशाश्चापिजीविते ॥ ५० ॥ इतिश्रीमहाभारतेस्त्रीपर्व
णिस्त्रीविलापपर्व० गांधारीशापदानेपंचविंशोऽध्यायः ॥ २५ ॥ ॥ ९ ॥ समाप्तंचस्त्रीविलापपर्व ॥ अथश्राद्धपर्व ॥ श्रीभगवानुवाच उत्तिष्ठोत्तिष्ठगांधा
रिमाचशोकेमनःकृथाः ॥ तवैवह्यपराधेनकुरवोनिधनंगताः ॥ १ ॥ यत्त्वंपुत्रंदुरात्मानमीर्षुमत्यंतमानिनं ॥ दुर्योधनंपुरस्कृत्यदुष्कृतंसाधुमन्यसे ॥ २ ॥ नि
ष्ठुरंवैरपुरुषंवृद्धानांशासनातिगं ॥ कथमात्मकृतंदोषंमय्याधातुमिहेच्छसि ॥ ३ ॥ मृतंवायदिवानष्टंयोऽतीतमनुशोचति ॥ दुःखेनलभतेदुःखंद्वावनर्थौप्रपद्य
ते ॥ ४ ॥ तपोर्थीयंब्राह्मणीधत्तगर्भंगौर्वोढारंधावितारंतुरंगी ॥ शूद्रादासंपशुपालंचवैश्यावधार्थीयंक्षत्रियाराजपुत्री ॥ ५ ॥ वैशंपायनउवाच तच्छ्रु
त्वावासुदेवस्यपुनरुक्तंवचोऽप्रियं ॥ तूष्णींबभूवगांधारीशोकव्याकुललोचना ॥ ६ ॥ धृतराष्ट्रस्तुराजर्षिर्निगृह्याबुद्धिजंतमः ॥ पर्यपृच्छतधर्मज्ञोधर्मराजंयु
धिष्ठिरं ॥ ७ ॥ जीवतांपरिमाणज्ञःसैन्यानामसिपांडव ॥ हतानांयदिजानीषेपरिमाणंवदस्वमे ॥ ८ ॥ युधिष्ठिरउवाच दशायुतानामयुतंसहस्राणिच
विंशतिः ॥ कोट्यःषष्टिश्चषट्चैवह्यस्मिन्राजन्मृधेहताः ॥ ९ ॥ अलक्षितानांवीराणांसहस्राणिचतुर्दश ॥ दशचान्यानिराजेंद्रशतंषष्टिश्चपंचच ॥ १० ॥
धृतराष्ट्रउवाच युधिष्ठिरगतिंकांतेगताःपुरुषसत्तम ॥ आचक्ष्वमेमहाबाहोसर्वज्ञोह्यसिमेमतः ॥ ११ ॥ युधिष्ठिरउवाच यैर्हुतानिशरीराणिहृष्टैःपरम
संयुगे ॥ देवराजसमान्लोकान्गतास्तेसत्यविक्रमाः ॥ १२ ॥ येत्वहृष्टेनमनसामर्तव्यमितिभारत ॥ युध्यमानाहताःसंख्येगंधर्वैःसहसंगताः ॥ १३ ॥ येचसंग्राम
भूमिष्ठायाचमानाःपराङ्मुखाः ॥ शस्त्रेणनिधनंप्राप्तागतास्तेगुह्यकान्प्रति ॥ १४ ॥ पात्यमानाःपरैर्येतुहीयमानानिरायुधाः ॥ ह्रीनिषेवामहात्मानःपरानभिमु
खारणे ॥ १५ ॥ छिद्यमानाःशितैःशस्त्रैःक्षत्रधर्मपरायणाः ॥ गतास्तेब्रह्मसदनंनमेऽत्रास्तिविचारणा ॥ १६ ॥ येत्वत्रनिहताराजन्नंतरायोधनंप्रति ॥ यथाकथंचि
त्पुरुषास्तेगतास्तूत्तरान्कुरून् ॥ १७ ॥ धृतराष्ट्रउवाच केनज्ञानबलेनैवंपुत्रपश्यसिसिद्धवत् ॥ तन्मेवदमहाबाहोश्रोतव्यंयदिवैमया ॥ १८ ॥ युधिष्ठिरउवाच
निदेशाद्भवतःपूर्वंवनेविचरतामया ॥ तीर्थयात्राप्रसंगेनसंप्राप्तोऽयमनुग्रहः ॥ १९ ॥

तपोरूपायार्थायउत्पन्नंतपोर्थीयं त्वद्विधावधार्थीयमेवगर्भंधत्ते अन्यातुजयार्थीयंकीर्त्याद्यर्थीयमपीतिभावः ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ सुधर्माणंदुर्योधनपुरोहितं ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८॥२९॥३०॥३१॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥

देवर्षिर्लोमशोदृष्टस्ततःप्राप्तोस्म्यनुस्मृतिं ॥ दिव्यंचक्षुरपिप्राप्तंज्ञानयोगेनवैपुरा ॥ २० ॥ धृतराष्ट्रउवाच अनाथानांजनानांचसनाथानांचभारत॥
कच्चित्तेषांशरीराणिधक्ष्यसेविधिपूर्वकं॥ २१ ॥ नयेषामस्तिसंस्कर्त्तानचयेऽत्राहिताग्नयः ॥ वयंचकस्यकुर्यामोबहुत्वात्ताततकर्मणां॥ २२ ॥ यान्सुपर्णाश्चगृ
ध्राश्चविकर्षंतियतस्ततः॥ तेषांतुकर्मणालोकाभविष्यंतियुधिष्ठिर ॥ २३ ॥ वैशंपायनउवाच एवमुक्तोमहाराजकुंतीपुत्रोयुधिष्ठिरः॥ आदिदेशसुध
र्माणंधौम्यंसूतंचसंजयं॥ २४॥ विदुरंचमहाबुद्धिंयुयुत्सुंचैवकौरवं ॥ इंद्रसेनमुखांश्चैवभृत्यान्सूतांश्चसर्वशः ॥ २५॥ भवंतःकारयंत्वेषांप्रेतकार्याण्यशेष
तः॥ यथाचानाथवत्किंचिच्छरीरंनविनश्यति॥ २६॥ शासनाद्धर्मराजस्यक्षत्तासूतश्चसंजयः ॥ सुधर्माधौम्यसहितइंद्रसेनादयस्तथा ॥ २७॥ चंदनागुरु
काष्ठानितथाकालीयकान्युत॥ घृतंतैलंचगंधांश्चक्षौमाणिवसनानिच॥ २८ ॥ समाहृत्यमहार्हाणिदारुणांचैवसंचयान्॥ रथांश्चमृदितांस्तत्रनानाप्रहरणा
निच॥ २९ ॥ चिताःकृत्वाप्रयत्नेनयथामुख्यान्नराधिपान्॥ दाहयामासुरव्यग्राःशास्त्रदृष्टेनकर्मणा ॥ ३० ॥ दुर्योधनंचराजानंभ्रातॄंश्चास्यशताधिकान्॥ श
ल्यंशलंचराजानंभूरिश्रवसमेवच॥ ३१ ॥ जयद्रथंचराजानमभिमन्युंचभारत ॥ दौःशासनिंलक्ष्मणंचधृष्टकेतुंचपार्थिवं ॥ ३२॥ बृहंतंसोमदत्तंचसृंजयां
श्चशताधिकान्॥ राजानंक्षेमधन्वानंविराटद्रुपदौतथा॥ ३३॥ शिखंडिनंचपांचाल्यंधृष्टद्युम्नंचपार्षतं॥ युधामन्युंचविक्रांतमुत्तमौजसमेवच॥ ३४॥ कौस
ल्यंद्रौपदेयांश्चशकुनिंचापिसौबलं॥ अचलंवृषकंचैवभगदत्तंचपार्थिवं॥ ३५ ॥ कर्णंवैकर्तनंचैवसहपुत्रममर्षणं॥ केकयांश्चमहेष्वासांस्त्रिगर्तांश्चमहारथा
न्॥ ३६॥ घटोत्कचंराक्षसेंद्रंबकभ्रातरमेवच॥ अलंबुषंराक्षसेंद्रंजलसंधंचपार्थिवं॥ ३७॥ एतांश्चान्यांश्चसुबहून्पार्थिवांश्चसहस्रशः॥ घृतधाराहुतैर्दीप्तैःपा
वकैःसमदाहयन्॥ ३८॥ पितृमेधाश्चकेषांचित्प्रावर्तंतमहात्मनाम्॥ सामभिश्चाप्यगायंततेऽन्वशोचंतचापरैः॥ ३९॥ साम्नामृचांचनादेनस्त्रीणांचरुदित
स्वनैः॥ कश्मलंसर्वभूतानांनिशायांसमपद्यत॥ ४०॥ तेविधूमाःप्रदीप्ताश्चदीप्यमानाश्चपावकाः॥ नभसीवान्वदृश्यंतग्रहास्तन्वभ्रसंवृताः॥ ४१॥ येचाप्य
नाथास्तत्रासन्नानादेशसमागताः॥ तांश्चसर्वान्समानाय्यराशीन्कृत्वासहस्रशः॥ ४२॥ चित्वादारुभिरव्यग्रैःप्रभूतैःस्नेहपाचितैः॥ दाहयामासतान्सर्वान्वि
दुरोराजशासनात्॥ ४३॥

स्नेहपाचितैःस्नेहसंयुक्तैः ॥ ४३ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ ४४ ॥ इतिस्त्रीपर्वणिनैलकंठीयेभा० षड्विंशोऽध्यायः ॥ २६ ॥ ॥ ७ ॥ ७ तेसमासाद्येति ॥ १ ॥ वेष्टनानिउष्णीषकटिबंधनादीनि ॥ २ ॥ ३ ॥

कारयित्वाक्रियास्तेषांकुरुराजोयुधिष्ठिरः॥ धृतराष्ट्रंपुरस्कृत्यगंगामभिमुखोऽगमत् ॥ ४५ ॥ इतिश्रीमहाभा० स्त्री० श्राद्धपर्वणिकुरूणामौर्ध्वदेहिकेषड्विंशो
ऽध्यायः॥ २६॥ ॥ ७॥ वैशंपायनउवाच तेसमासाद्यगंगांतुशिवांपुण्यजलोचितां॥ ह्रदिनींचप्रसन्नांचमहारूपांमहाबलां॥ १॥ भूषणान्युत्तरीयाणि
वेष्टनान्यवमुच्यच॥ ततःपितॄणांभ्रातॄणांपौत्राणांस्वजनस्यच॥ २॥ पुत्राणामार्यकाणांचपतीनांचकुरुस्त्रियः॥ उदकंचक्रिरेसर्वारुदंत्योभृशदुःखिताः॥ ३॥
सुहृदांचापिधर्मज्ञाःप्रचक्रुःसलिलक्रियाः॥ उदकेक्रियमाणेतुवीराणांवीरपत्निभिः॥ ४॥ सूपतीर्थाभवद्गंगाभूयोविप्रससारच॥ तन्महोदधिसंकाशंनिरानं
दमनुत्सवं॥ ५॥ वीरपत्नीभिराकीर्णंगंगातीरमशोभत॥ ततःकुंतीमहाराजसहसाशोककर्शिता॥ ६॥ रुदतीमंदयावाचापुत्रान्वचनमब्रवीत्॥ यःसवीरोमहे
ष्वासोरथयूथपयूथपः॥ ७॥ अर्जुनेनजितःसंख्येवीरलक्षणलक्षितः॥ यंसूतपुत्रंमन्यध्वंराधेयमितिपांडवाः॥ ८॥ योव्यराजच्चमूमध्येदिवाकरइवप्रभुः॥
प्रत्ययुध्यतवःसर्वान्पुरायःसपदानुगान्॥ ९॥ दुर्योधनबलंसर्वंयःप्रकर्षन्व्यरोचत॥ यस्यनास्तिसमोवीर्येपृथिव्यामपिपार्थिवः॥ १०॥ योवृणीतयशःशू
रःप्राणैरपिसदाभुवि॥ कर्णस्यसत्यसंधस्यसंग्रामेष्वपलायिनः॥ ११॥ कुरुध्वमुदकंतस्यभ्रातुरक्लिष्टकर्मणः॥ सहिवःपूर्वजोभ्राताभास्करान्मय्यजायत
॥ १२॥ कुंडलीकवचीशूरोदिवाकरसमप्रभः॥ श्रुत्वातुपांडवाःसर्वेमातुर्वचनमप्रियं॥ १३॥ कर्णमेवानुशोचंतोभूयःक्लांततराभवन्॥ ततःसपुरुषव्याघ्र
कुंतीपुत्रोयुधिष्ठिरः॥ १४॥ उवाचमातरंवीरोनिःश्वसन्निवपन्नगः॥ यःशरोर्मिर्ध्वजावर्तोमहाभुजमहाग्रहः॥ १५॥ तलशब्दानुनदितोमहारथमहाह्रदः॥
यस्येषुपातमासाद्यनान्यस्तिष्ठेद्धनंजयात्॥ १६॥ कथंपुत्रोभवत्याःसदेवगर्भःपुराऽभवत्॥ यस्यबाहुप्रतापेनतापिताःसर्वतोवयं॥ १७॥ तमग्निमिववस्त्रेण
कथंछादितवत्यसि॥ यस्यबाहुबलंनित्यंधार्तराष्ट्रैरुपासितं॥ १८॥ उपासितंयथास्माभिर्बलंगांडीवधन्वनः॥ भूमिपानांचसर्वेषांबलंबलवतांवरः॥ १९॥
नान्यंकुंतीसुतात्कर्णादगृह्णाद्रथिनांरथी॥ सनःप्रथमजोभ्रातासर्वशस्त्रभृतांवरः॥ २०॥ असूततंभवत्यग्रेकथमद्भुतविक्रमं॥ अहोभवत्यामंत्रस्यगूहनेनव
यंहताः॥ २१॥ निधनेनहिकर्णस्यपीडितास्तुसबांधवाः॥ अभिमन्योर्विनाशेनद्रौपदेयवधेनच॥ २२॥

॥ ४ ॥ सूपतीर्थाशोभनजलावतरणमार्गा ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ भवन्अभवन् अडभावआर्षः ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ २३ ॥ नेहस्मेति कर्णे भ्रातृत्वेनज्ञातेसतितदनुसारिणामस्माकमपिदुर्लभंनाभविष्यन्नापिकौरवाणांक्षयोऽभविष्यदित्यर्थः ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ इतिश्रीमहाभारतेशत

पंचालानांविनाशेनकुरूणांपतनेनच ॥ ततःशतगुणंदुःखमिदंमामस्पृशद्भृशं ॥ २३ ॥ कर्णमेवानुशोचामिदह्याम्यग्नाविवाहितः ॥ नेहस्मकिंचिदप्राप्यंभवे
दपिदिविस्थितं ॥ २४ ॥ नचेदंवैशसंघोरंकौरवांतकरंभवेत् ॥ एवंविलप्यबहुलंधर्मराजोयुधिष्ठिरः ॥ २५ ॥ व्यरुदच्छनकैराजंश्चकारास्योदकंप्रभुः ॥ ततो
॥१९॥ विनेदुःसहसास्त्रियस्ताःखलुसर्वशः ॥ २६ ॥ अभितोयाःस्थितास्तत्रतस्मिन्नुदककर्मणि ॥ ततआनाययामासकर्णस्यसपरिच्छदाः ॥ २७ ॥ स्त्रियःकुरुपति
र्धीमान्भ्रातुःप्रेम्णायुधिष्ठिरः ॥ सताभिःसहधर्मात्माप्रेतकृत्यमनंतरं ॥ २८ ॥ चकारविधिवद्धीमान्धर्मराजोयुधिष्ठिरः ॥ पापेनासौमयाश्रेष्ठोभ्राताज्ञातिर्नि
पातितः ॥ २९ ॥ अतोमनसियद्गुह्यंस्त्रीणांतन्नभविष्यति ॥ इत्युक्त्वासतुगंगायाउत्तताराकुलेंद्रियः ॥ भ्रातृभिःसहितःसर्वैर्गंगातीरमुपेयिवान् ॥ ३० ॥ इति
श्रीमहाभारतेशतसाहस्र्यांसंहितायांवैयासक्यांस्त्रीपर्वणिकर्णगूढजत्वकथनेसप्तविंशोऽध्यायः ॥ २७ ॥ ॥ ७ ॥ समाप्तमिदंस्त्रीपर्व अतः
परंशांतिपर्वभविष्यति तस्यायमाद्यःश्लोकः वैशंपायनउवाच कृतोदकास्तेसुहृदांसर्वेषांपांडुनंदनाः ॥ विदुरोधृतराष्ट्रश्चसर्वाश्चभरतस्त्रियः ॥ १ ॥ ॥ ७ ॥

साहस्र्यांसंहितायांवैयासक्यांश्रीमत्पदवाक्यप्रमाणमर्यादाधुरंधरचतुर्धरवंशावतंसश्रीगोविंदसूरिसूनोः श्रीनीलकंठकृतौभारतभावदीपेस्त्रीपर्वार्थप्रकाशेसप्तविंशोऽध्यायः ॥ २७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥ अस्मिन्पर्वणिआदिपर्वोक्ताध्यायपर्वश्लोकसंख्यावैषम्यंलिपिकरप्रमादादिनाबोध्यं ॥

इदंस्त्रीपर्व मुंबय्याख्यराजधान्यांगणपतकृष्णाजीत्यभिधानांमुद्रायंत्रालयेमुद्रितं शकाब्दाः १७८५

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ इति श्रीमहाभारते स्त्रीपर्व समाप्तम् ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

[OrderDescription]
,CREATED=08.06.20 13:49
,TRANSFERRED=2020/06/08 at 13:55:17
,PAGES=43
,TYPE=STD
,NAME=S0003092
,Book Name=M-3047-MAHABHARAT STRIPARV
,ORDER_TEXT=
,[PAGELIST]
,FILE1=00000001.TIF
,FILE2=00000002.TIF
,FILE3=00000003.TIF
,FILE4=00000004.TIF
,FILE5=00000005.TIF
,FILE6=00000006.TIF
,FILE7=00000007.TIF
,FILE8=00000008.TIF
,FILE9=00000009.TIF
,FILE10=00000010.TIF
,FILE11=00000011.TIF
,FILE12=00000012.TIF
,FILE13=00000013.TIF
,FILE14=00000014.TIF
,FILE15=00000015.TIF
,FILE16=00000016.TIF

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

FILE17=00000017.TIF
,FILE18=00000018.TIF
,FILE19=00000019.TIF
,FILE20=00000020.TIF
,FILE21=00000021.TIF
,FILE22=00000022.TIF
,FILE23=00000023.TIF
,FILE24=00000024.TIF
,FILE25=00000025.TIF
,FILE26=00000026.TIF
,FILE27=00000027.TIF
,FILE28=00000028.TIF
,FILE29=00000029.TIF
,FILE30=00000030.TIF
,FILE31=00000031.TIF
,FILE32=00000032.TIF
,FILE33=00000033.TIF
,FILE34=00000034.TIF
,FILE35=00000035.TIF
,FILE36=00000036.TIF
,FILE37=00000037.TIF
,FILE38=00000038.TIF
,FILE39=00000039.TIF
,FILE40=00000040.TIF
,FILE41=00000041.TIF

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

FILE42=00000042.TIF
,FILE43=00000043.TIF
,

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection